SANDA STOLOJAN

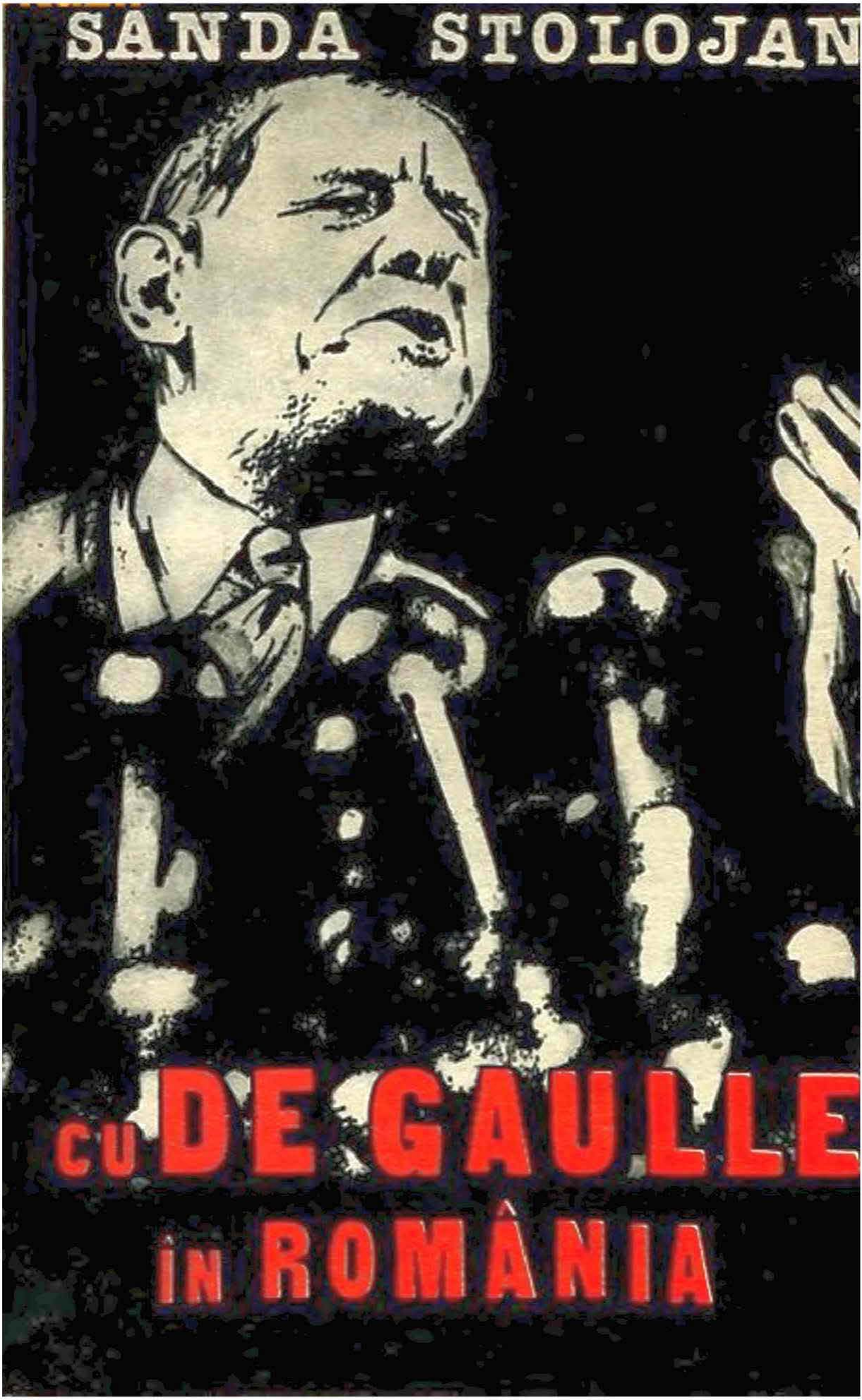

CU DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

©Sanda Stolojan
AVEC DE GAULLE EN ROUMANIE
Editions de l'Herne, 1991

Lector: RADU SĂNDULESCU

Tehnoredactor: ELENA RĂDUȚĂ

Bun de tipar: 6.IX.1993. Apărut: 1993

Comanda nr. 3175

Coli de tipar: 6.25 planșe

Tiparul executat sub comanda nr. 689 la S.C. ROMCART S.A.

str. Grigore Alexandrescu, nr. 89-97, București, România

SANDA STOLOJAN

CU DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

ISBN 973-24-0297-0

SANDA STOLOJAN

CU DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

În anexă textul inedit al convorbirii dintre de Gaulle şi Ceauşescu din 14 mai 1968

Traducere de RODICA CHIRIACESCU

EDITURA ALBATROS
BUCUREŞTI • 1994

Prevăzută pentru luna iunie 1967, călătoria generalului de Gaulle în România a trebuit amînată din cauza războiului de şase zile dintre Egipt şi Israel. Fusesem propusă să-l însoţesc ca interpretă, dar nici nu mă gîndeam la asta, cînd noi solicitări în primăvara lui 1968 m-au făcut să înţeleg că această călătorie urma să aibă loc curînd.

Tocmai primisem cetăţenia franceză şi datorită unui concurs de împrejurări rar întîlnit am beneficiat, la nivel înalt, de recomandări profesionale, dar şi personale.

Pe 20 aprilie am fost convocată la Elysée de şeful de cabinet al Generalului şi mi s-au adus la cunoştinţă pregătirile ce se făceau în vederea călătoriei prevăzute să se desfăşoare în perioada 14—19 mai. Am aflat că principala mea însărcinare era aceea de interpretă pentru convorbirile politice dintre generalul de Gaulle şi Nicolae Ceauşescu. Militar prin excelenţă, şeful statului dorea însă ca discursurile pe care urma să le ţină să fie traduse de o voce masculină, ceea ce a făcut ca prietenul meu, Mihai Sturdza, să fie şi el angajat. Mi s-a cerut de asemenea să furnizez cîteva citate româneşti şi extrase din texte, pe care Generalul le-ar fi putut folosi în discursurile sale la elaborarea cărora lucra acum.

În zilele următoare, am fost chemaţi la Elysée ca să traducem alocuţiunile pe care tocmai le definitiva Preşedintele Republicii. Îmi amintesc că discutam cu şeful de cabinet numeroasele modificări pe care Generalul le aducea în texte. Precizia şi nuanţele marelui stil francez se dovedeau mai greu de redat în română decît prevăzusem. Chiar expresii de genul: „l'emprise étrangère" sau „l'effacement des souverainetés", simple în aparenţă, ne

dădeau bătaie de cap. În discursurile sale, Generalul evoca trecutul, România „eternă", oază de latinitate în mijlocul turcilor, slavilor, maghiarilor, fraternitatea cu Franţa, legăturile firești dintre cele două ţări; denunţa Împărţirea de la Yalta şi proslăvea „construirea Europei noastre de la Atlantic la Urali" — într-un cuvînt, „marele plan" al politicii sale externe. Nici umbră de flatare a regimului de la Bucureşti, în schimb aluzii precise cu privire la suferinţele românilor, la încercările prin care trecuse fiecare familie şi la curajul poporului român — cuvinte menite să entuziasmeze şi să emoţioneze mulţimea care urma să-l primească.

În ziua de 3 mai 1968 am fost primită de generalul de Gaulle. Un uşier m-a condus pînă la primul etaj al palatului Elysée (ale cărui anexe administrative învăţasem să le cunosc) şi mă anunţă aghiotantului. Acesta m-a rugat să aştept cîteva minute. Ar fi trebuit să fiu emoţionată, dar se pare că totuşi curiozitatea a fost mai mare; în tot cazul, pătrunzînd în biroul preşedintelui, mi-am păstrat cumpătul.

Generalul stătea în picioare lîngă masă. Mi-a întins mîna, îndoindu-şi braţul din umăr. Îl văzusem atît de des la televizor, încît talia şi chipul său nu m-au surprins. Mi-a spus: „Bună ziua, doamnă, vă rog să luaţi loc", arătîndu-mi unul dintre cele trei fotolii Louis XV din faţa biroului. Ne-am aşezat, el lăsîndu-se uşor pe spate, eu în faţa lui. „Aşadar, doamnă, veţi participa şi dumneavoastră la această călătorie?" „Da, şi sînt foarte fericită, domnule Preşedinte". (Am fost nevoită să repet pentru că nu auzise bine, sau pentru că vorbeam prea încet.) „Mi-aţi trimis cîteva citate..." şi vorbind, răsfoia paginile din faţa lui pe care le bătusem la maşină, „am ales trei...": am surprins un surîs în ochii lui, apoi el începu să silabisească: *„Mult e dulce şi*

frumoasă limba ce-o vorbim". Mă privea la fiecare cuvînt pentru a se asigura că pronunţă bine. L-am corectat cu blîndeţe. A repetat după mine. „Apoi, zise el, ar mai fi şi asta: *să trăieşti, ţară frumoasă*": pronunţa „tara", am spus „*ţzara*... ca Tristan Tzara", dar cred că n-a înţeles despre cine e vorba. „E scris cu un „*ţ*", spuse el. „Da, dar există o sedilă sub „*ţ*", domnule Preşedinte şi pentru asta se pronunţă „*ţz*"..." „Şi apoi încă una, spuse el: „*hai să dăm mînă cu mînă*"... pe aceasta le-o voi spune la Craiova, este, oarecum... în sfîrşit... mai populară, o s-o spun în mijlocul mulţimii, nu-i aşa..." şi făcu o mişcare largă cu ambele braţe, întinzîndu-le pe jumătate ca pentru a se adresa unui numeros public aflat în jurul lui. „Şi aşa, doamnă, vom merge în ţara dumneavoastră... ţara dumneavoastră de baştină (şi mă privea), le voi spune pe româneşte aceste cîteva fraze, la aeroport şi la Universitate... aşa, ca să le fac plăcere (felul în care pronunţa aceste cuvinte era într-adevăr plin de bunăvoinţă)... aşa încît, doamnă, ne vom revedea..." M-am ridicat, la fel şi el; mi-a întins din nou mîna şi m-a însoţit curtenitor pînă la uşă, cu simplitatea unui mare monarh.

Pe 12 mai, în ajunul plecării, tulburări violente au izbucnit în Cartierul Latin. Studenţii ridicaseră baricade, în stradă se dădeau lupte. Plecarea urma să fie amînată pentru a doua oară? Să se fi discutat această chestiune, cum s-a afirmat ulterior? În ciuda semnelor potrivnice care se arătaseră în două rînduri, chiar în ajunul acestei călătorii, ea a fost menţinută. A vrut oare Generalul, cu orice preţ, să nu-i dezamăgească pe români? Nu şi-a dat seama de ceea ce prevesteau evenimentele? Adevăratul lor sens scăpa încă, fără îndoială, observatorilor. Ulterior, mai '68 a intrat în istorie şi a eclipsat celălalt eveniment, care a fost ultima călătorie triumfală a generalului de Gaulle.

Marţi 14 mai 1968

Plecarea a avut loc din curtea palatului Elysée, într-o dimineaţă senină. Convocaţi la o oră matinală, am fost invitaţi, colegul meu şi cu mine, să urcăm într-un Citroën DS tras în faţa peronului palatului. Curînd ni s-au alăturat şi secretarul general al palatului Elysée, Bernard Tricot, împreună cu soţia sa. La ora 7 şi 40, Generalul şi D-na de Gaulle (cu pardesiu şi tocă bleumarin) iau loc în maşină; onorurile sînt date şi cortegiul se pune în mişcare. O maşină de poliţie preceda maşina prezidenţială, încadrată de motocicliştii din escortă. Bulevardul Marigny, magistrala Général Leclerc, autostrada Sudului. Circulaţia pariziană se opri o clipă pentru a-l lăsa pe Preşedinte să treacă. Totul s-a desfăşurat foarte simplu.

La aeroportul oficial Orly, Preşedintele Republicii şi-a luat rămas bun de la guvernul venit să-l salute. Am recunoscut printre miniştri pe Alain Peyrefitte, pe Pierre Messmer şi pe viitorul preşedinte Georges Pompidou. Generalul strînse mîinile şi trecu repede pe covorul roşu pînă la avion, în timp ce se dădea onorul şi se intona Marsilieza. Generalul şi D-na de Gaulle, împreună cu Dl. şi D-na Tricot au urcat prin faţă, iar restul cortegiului prin spatele avionului (era un Caravelle special — stewardesa de serviciu era o blondă graţioasă). Lăsam în urma noastră, la Paris, o atmosferă neliniştitoare. Tulburările din ultimele două zile întunecaseră ceea ce ar fi trebuit să fie o plecare sărbătorească. În timpul zborului, persoanele din suita Generalului păreau preocupate. Bernard Tricot a venit să-mi solicite cîteva cuvinte româneşti. Mi-am scos hîrtiile, i-am propus două—trei fraze şi le-am exersat, cum făcusem cu Generalul cîteva zile mai devreme. Abia am avut timp să mă gîndesc la ceea ce simţeam apropiindu-mă de Bucureşti.

O oră mai tîrziu, zburam deasupra României, pîrjolită de secetă. Avioanele militare care trebuiau să escorteze aparatul nostru de la frontieră nu şi-au făcut apariţia decît în ultimul moment, ceea ce le-a făcut să surîdă pe gorilele Generalului. Curînd, am putut vedea lacurile din jurul Bucureştiului şi, imediat după aceea, micul aeroport Băneasa şi mulţimea adunată care îl aştepta pe Preşedintele Franţei. Avionul Caravelle a făcut un viraj, apoi a coborît încet, oprindu-se la capătul covorului roşu. Am distins prin hublou, ca printr-o lupă, estrada cu microfoanele, mulţimea strînsă foarte aproape. După cîteva minute de aşteptare, uşile s-au deschis şi şeful de protocol de la Elysée, sosit înaintea noastră la Bucureşti, a urcat primul, pentru a-l întîmpina pe General. Populaţia din România, care nu aflase despre evenimentele din cartierul Latin, aclama cu entuziasm. Din ziua în care a sosit — deja o zi de vară, un adevărat mai românesc — şi pînă la sfîrşitul călătoriei, cinci zile mai tîrziu, a existat acelaşi contrast între locurile primitoare, dar în definitiv foarte modeste, şi prezenţa umană, impresionantă.

Generalul de Gaulle şi Nicolae Ceauşescu au trecut în revistă garda de onoare. I-au fost prezentaţi Generalului membrii corpului diplomatic, personalităţile româneşti, ofiţerii superiori. În îmbulzeală, colegul meu Mihai Sturdza, care urma să asigure traducerea discursului, s-a pierdut în mulţime. Chemată în mare grabă, am alergat să-l ajung din urmă pe General, dar cineva îmi tot bara drumul, un tip slab, cu priviri bănuitoare, pe care l-am luat drept garda de corp a lui Ceauşescu. Aveam să descopăr că era de fapt şeful protocolului românesc. L-am îmbrîncit cu umărul şi am ajuns lîngă General, chiar în clipa în care acesta trecea prin faţa unui rînd de foşti ofiţeri români. Unul dintre ei se prezintă: „Promoţia Saint Cyr 1934!". Omul are lacrimi în ochi. Generalul îi strînge mîna, aplecîndu-se înainte cu

bunăvoinţă. Scena avea să se repete de mai multe ori în zilele următoare, foştii militari români fiind autorizaţi să se apropie de General.

Cei doi preşedinţi urcară atunci pe podium şi Ceauşescu pronunţă alocuţiunea de bun venit, căreia Generalul îi răspunse cu un text tradus în română de domnul Sturdza, care între timp îşi regăsise locul. În clipa în care Preşedintele francez îşi rosti mica sa frază pe româneşte, izbucniră urale, mulţimea se înghesui, mîini se întinseră. În spatele Generalului fiecare se repezi spre maşina lui. Cortegiul se puse în mişcare şi începu un parcurs triumfal, primul dintr-un şir de defilări lente, astfel încît cei doi preşedinţi să poată fi văzuţi de popor, vigilenţa miliţiei făcîndu-se discretă pentru a-l onora pe înaltul oaspe.

Sub soarele torid, miresmele cîmpiei româneşti îmbălsămau văzduhul; aerul era impregnat de parfumul trandafirilor, salcîmilor, teilor în floare. Înconjurată de motocicletele poliţiştilor, maşina prezidenţială înainta încet. În picioare, generalul de Gaulle în uniformă îl depăşea cu statura lui înaltă pe Ceauşescu, care îşi păstrase pălăria pe cap. Acesta din urmă, tot în picioare, primea ovaţiile împreună cu Generalul, saluta în dreapta şi în stînga, cu latul palmei, salut pe care îl va repeta pînă în ajunul morţii sale, în decembrie 1989. Poporul bucureştean îi făcea Generalului o primire spontană. Venise din proprie iniţiativă pe parcursul cortegiului. Contrastul cu demonstraţiile de masă, cu manifestaţiile comandate pe care le cunoscusem înainte era izbitor. Urmăream îndeaproape expresiile pe chipuri, întîlneam priviri strălucitoare, pline de bucurie. Tipurile umane îmi erau familiare, ghiceam sentimentele fiecăruia. După atîţia ani de izolare, de ruptură cu Occidentul, se producea acest

eveniment extraordinar: vizita Franței, în persoana generalului de Gaulle. Printre ovații se ridica un zumzet, o rumoare, strigăte, risete, comentarii — era ceva *viu* de o fantastică *vibrație*. În față, în mașina care ne preceda, stewardesa noastră, cu toca ei bleumarin, culegea complimente și aplauze. La trecerea mașinii noastre, auzii niște puști exclamînd textual: „Aștia de la coadă sînt ciurucurile".

La intrarea în București, șirul de Mercedesuri negre depășește Fîntîna Mioriței, trecu prin fața Casei Scînteii, monumentala Casă a presei ridicată în anii cincizeci în stil stalinist și defilă încet pe frumoasa șosea Kiseleff (denumită astfel după numele generalului rus, comandant al armatei de ocupație a Principatelor române în 1830). Ajunși în dreptul Arcului de Triumf, mică replică a celui de la Paris, convoiul a luat-o la stînga, spre cartierul Floreasca. Brusc s-a instalat vidul și tăcerea. Intrasem în „perimetrul zero", zonă interzisă, odinioară un frumos cartier burghez, rezervat acum membrilor Comitetului Central și înaltei nomenclaturi. După cîteva sute de metri, mașina generalului de Gaulle și cea a suitei sale apropiate au trecut printr-un grilaj care se deschidea automat, îndreptîndu-se spre reședința denumită „Vila Lac nr. 1". Cînd să trecem și noi, niște agenți în civil ne-au făcut semn să oprim. După un control ne-au întins permisele de liberă trecere completate cu numele noastre și ne-au indicat „Vila Floreasca", situată „alături", apoi au dispărut. Unde era acest „alături"? Șoferul părea să nu știe. Pe cine să întrebăm? Nu se afla nimeni în preajmă, părea că cineva ar fi vrut să ne joace o mică farsă, situație pe care am retrăit-o și după aceea de multe ori. Timpul trecea. În cele din urmă am descoperit vila în cauză, după curba pe care o făcea aleea. Vila data probabil din anii patruzeci. Eram cazată împreună cu colegul meu Mihai Sturdza și cu garda de corp a Generalului. În realitate, după cum mi-am dat seama foarte repede, am fost, timp de cinci zile, oaspeții Securității.

Casa, spaţioasă, mi-a făcut impresia unui cavou — gol la început. În zilele următoare, de cîte ori mă întorceam la Vila Floreasca încercam aceeaşi senzaţie. Eram cazaţi într-un sector aflat sub strictă supraveghere, unde temporar îşi aveau sediile serviciile speciale care îi apărau pe membrii Comitetului Central. Valizele ne aşteptau. Le percheziţionaseră deja? Un bărbat în civil m-a condus surîzînd larg pînă la camera mea, o încăpere mare, altădată birou, avînd o uşă cu geamuri ce dădea spre grădină şi mobilă masivă şi pretenţioasă. În sufrageria de lîngă hol se putea vedea tacîmul aşezat pe o faţă de masă albă cu şerveţele îndoite. Aveam puţin timp la dispoziţie ca să mă schimb înainte de dejunul oficial.

Dejunul la Consiliul de Stat

La ora 13 şi 37, după cîteva minute de aşteptare în faţa reşedinţei Generalului, goarna a dat semnalul plecării. Grilajele glisante au lăsat să treacă prima maşină — o ambulanţă —, apoi o maşină a miliţiei, apoi Mercedesul oficial încadrat de miliţieni pe motociclete, urmat de două maşini de miliţie care mergeau în paralel şi, în sfîrşit, restul cortegiului.

Pe tot parcursul Căii Victoriei, pînă la Ateneul român, care acum mi s-a părut mult mai mic, mulţimea bucureşteană aclama. Maşinile au pătruns în curtea Consiliului de Stat (fostul Palat regal) şi s-au oprit în faţa intrării din stînga. Am urcat scările în goană. Tot timpul călătoriei a trebuit să mă grăbesc ca să fiu aproape de General. Abia am avut timp să arunc o privire în jurul meu. La etajul întîi, generalul de Gaulle, Nicolae Ceauşescu şi suita lor au fost introduşi în salonul de onoare, iar celelalte persoane au trecut alături. Înainte de a se aşeza,

Generalul, însoţit de Ceauşescu, s-a apropiat de fereastră şi a admirat vederea. Prin fereastră se vedea Piaţa Palatului şi Fundaţia Culturală Carol I, cu faţada din 1900 — cea care a fost incendiată în decembrie 1989. „Un frumos monument neoclasic" a remarcat Generalul. Ceauşescu n-a reacţionat: era evident că aprecierea nu-i spunea nimic. Generalul n-a mai insistat şi toată lumea a luat loc pentru întrevederea protocolară prevăzută în program.

Invitaţii de marcă s-au aşezat la rînd, unul lîngă altul: cei doi preşedinţi, Ion Gheorghe Maurer, Maurice Couve de Murville, ambasadorul Franţei, George Macovescu, Emil Bodnăraş şi soţiile lor; între de Gaulle şi Ceauşescu se afla interpretul român, între General şi D-na Ceauşescu, eu însămi, între Ceauşescu şi D-na de Gaulle, Mihai Sturdza. Tăcerea a fost întreruptă de întrebările pe care Generalul i le-a adresat lui Ceauşescu: „Cîţi locuitori are Bucureştiul? Ce înălţime au casele? Cine construieşte? Cu ce credite? Care sînt mijloacele de transport? Există un metrou?" şi Elenei Ceauşescu: „Ce mîncăruri tipic româneşti există?" la care aceasta a răspuns: „Depinde, există multe..." Generalul: „Fripturi, sau mai degrabă mîncăruri cu sos?" Elena C.: „Mîncăruri cu sos". Generalul: „Dar mămăliga cu ce se mănîncă?" Elena C. ezită, nu răspunde. După un timp oarecare, sfîrşind de vorbit cu Ceauşescu, aşezat în stînga sa, Generalul se întoarce din nou spre Elena Ceauşescu: „Se mănîncă totuşi cu ceva?" E.C.: „Da, da, cu unt, cu brînză..." Generalul: „Şi cu lapte?" E.C.: „Da, cu lapte alături...". Răspunzînd Generalului, Elena Ceauşescu avea un aer jenat. Nu înţelegea desigur sensul acestei conversaţii de salon

Pe moment, Elena Ceauşescu nu mi-a făcut nici o impresie, atît era de şterşă. Purta un taior verde, nu era machiată şi vorbea monosilabic. Reputaţia ei nu pătrunsese încă în public. Soţia lui Maurer, înaltă, voinică, în taiorul

ei roşu, ieşea mai bine în evidenţă. Doamnele franceze preferaseră bleumarinul şi albul. D-na de Gaulle, rotunjoară şi demnă, părea destul de rece, dar zîmbitoare. La sfîrşitul celor douăzeci de minute de „conversaţie protocolară", uşile s-au deschis şi invitaţii de marcă au fost conduşi spre marea sală de banchete, unde fuseseră aşezate celelalte personalităţi. S-au făcut fotografii şi s-a produs o oarecare rumoare. M-am aşezat puţin mai în spate, între Ceauşescu şi d-na de Gaulle.

Uitîndu-mă la cei din jurul mesei, privirea mi-a căzut pe chipul lui Emil Bodnăraş, vice-preşedintele Consiliului de Stat prezidat de Ceauşescu şi asupra lui Chivu Stoica, amîndoi membri de partid şi vechi membri ai Comitetului Central. I-am recunoscut după fotografiile din ziare şi portretele uriaşe din epoca stalinistă. Amîndoi ocupaseră deja posturi înalte sub Gheorghiu-Dej, pe vremea cînd Ceauşescu era doar un *aparatcik* de rangul doi. Nu-mi venea să cred că mă aflam în apropierea acelor şefi temuţi. Pe vremea cînd trăiam la Bucureşti, nimeni nu îndrăznea să ridice ochii de frică, atunci cînd un personaj oficial trecea cu maşina. Cărei întîmplări îi datoram prezenţa aici? Omul aşezat la doi metri de mine, scund şi îndesat, cu părul creţ, cu privirea vie dar piezişă — era Ceauşescu. Cînd vorbea, de cele mai multe ori privea în jos sau într-o parte. Nu se exprima prea curgător. Prezenţa generalului de Gaulle îl impresiona, trebuia să se stăpînească ca să-şi păstreze sîngele rece. Ceauşescu nu cunoştea uzanţa conversaţiei la masă. Nu i s-a adresat niciodată D-nei de Gaulle. Din cînd în cînd arunca cîte o privire peste umăr şi faptul că mă vedea acolo îi provoca o oarecare enervare sau un fel de jenă: îşi punea atunci cotul pe masă aşezîndu-se mai comod şi întorcînd spatele D-nei de Gaulle. Aceasta schimba din cînd în cînd cîteva cuvinte în stînga ei cu Maurer care vorbea franţuzeşte.

Între schimbarea farfuriilor şi zgomotul furculiţelor aveam timp să privesc, dincolo de masă, vederea pe care Generalul o admirase înainte de dejun. Mă aflam la Bucureşti, cunoşteam în cele mai mici amănunte acest loc. Străbătusem Piaţa Palatului de sute de ori, în toate sensurile, venind dinspre bulevardul apropiat sau dinspre Calea Victoriei, traversind-o între Athénée Palace, vechea sală de concert a Ateneului sau Fundaţia Carol I, devenită Bibliotecă de Stat. Multe lucruri se întîmplaseră aici de cînd mulţimea, venită să demonstreze pentru ultima oară în favoarea regelui Mihai, fusese împrăştiată cu armele. Încercam din cînd în cînd un ciudat sentiment de-a fi prezentă fără să fiu, ca şi cum m-aş fi aflat într-o casă familiară locuită acum de nişte necunoscuţi.

De la început, *taraful*, plasat într-o lojă aflată deasupra sălii, începuse să cînte „arii populare". *Guristele*, drăguţe, se succedau cînd în costum naţional, cînd în rochii lungi. D-na de Gaulle a remarcat albastrul florilor de heliotrop din buchetele compuse în culorile Franţei. Ierele negre erau servite pe suporturi de ghiaţă, de asemenea tricolore. D-na de Gaulle se întoarse atunci spre mine, adică spre Ceauşescu. Acesta îşi aranjase din nou tacîmul; împinsese paharele mai departe, băgase un colţ al şervetului sub farfurie, ca să apere faţa de masă, păstrîndu-l pe celălalt aproape de haină; între două înghiţituri îşi rezema tacîmurile de fiecare parte a farfuriei, obiceiuri care s-au repetat la toate cinele sau dejunurile următoare. Era cunoscut, după cum se spunea, pentru păstrarea încăpăţînată a obiceiurilor sale ţărăneşti. Circula zvonul că, pînă în ultimul timp, le obligase pe nevastă-sa şi pe fiică-sa să se culce în acelaşi pat, el însuşi împreună cu cei doi fii în celălalt, după moda ţărănească. D-na de Gaulle mă întrebă ce cîntau *guristele*. Era *Ciocîrlia*, apoi *„Bîr, bîr oiţele"*, refrene populare, urmate de *doine* cîntate la fluier de bărbaţi în costume naţionale. Emil Bodnăraş privea tot

timpul spre muzicanţi, ca să pară natural. „E frumos, e desenat cu fineţe", zise d-na de Gaulle vorbind despre palatul schiţat în peniţă pe meniu. Cînd a apărut un fost „diseur" bucureştean în smoching, un bărbat mai curînd în vîrstă, cu un veritabil accent parizian, care a început să cînte cu voce joasă, una după alta melodiile: *Parlez-moi d'amour, Paris, reine du monde, Madame la Marquise, Sous les ponts de Paris.* D-na general, foarte încîntată, a surîs şi a aplaudat cu vîrful degetelor. Toţi invitaţii au imitat-o de îndată, dar aplauzele abia se auzeau în sala înaltă.

În momentul în care şi-a început discursul, Ceauşescu a scos din buzunar o hîrtie pe care a început s-o citească. Era crispat, microfonul era prea slab. Cuvîntarea dezvolta temele noii politici a partidului comunist român: „Dreptul fiecărui popor de a-şi hotărî singur soarta" şi „Rolul naţiunii ca factor esenţial al vieţii sociale". Interpretul său traducea frază după frază. În timp ce i se traduceau cuvintele, Ceauşescu trase spre el paharul de şampanie — ca să-l aibă la îndemînă în momentul toasturilor —, dar şi paharul de apă, apoi paharul cu vin roşu — din nervozitate sau din distracţie? Generalul s-a ridicat la rîndul său, ca să-şi rostească alocuţiunea. Era un discurs politic important, axat pe ideea unităţii europene, a „respingerii blocurilor", a consecinţelor dăunătoare unităţii în independenţă, ce decurgeau din hotărîrile luate la Yalta. Se făcuse linişte; în mod evident asistenţa era impresionată; Maurer lăcrima, cu obrazul congestionat. A doua zi, presa română avea să reproducă, în paralel, mari fragmente extrase din cele două cuvîntări, evidenţiind punctele de convergenţă dintre România şi Franţa.

După discursuri, la desert. Ceauşescu şi Generalul au schimbat cîteva cuvinte prin intermediul interpretului român. L-am auzit pe General spunînd: „Americanii sînt teribil de încurcaţi, situaţia lor e foarte dificilă, ar vrea să

sfîrşească cu Vietnamul" şi pe Ceauşescu răspunzîndu-i: „Sperăm ca discuţiile de la Paris să aibă rezultate pozitive".

Îmi amintesc că în momentul în care, servindu-se cafeaua, D-na de Gaulle a vrut să amestece cu linguriţa în ceaşcă, i-am atras atenţia că era cafea turcească. Ea s-a aplecat atunci imediat către General, pe deasupra lui Ceauşescu, spunînd: „Trebuie să-l avertizăm pe General, altfel şi el o să amestece cu linguriţa", dar Generalul n-a folosit linguriţa, ca şi cum ar fi ştiut că era cafea turcească.

Imediat după terminarea dejunului, Generalul a fost însoţit la reşedinţă. La Vila Floreasca, domnul Sturdza şi cu mine am făcut cinste mesei securiştilor.

Vizita la Monumentul Eroilor

La ora 17 s-a dat semnalul de plecare şi am pornit în aceeaşi ordine ca înainte de prînz. Cortegiul oficial a traversat oraşul fiind aclamat de populaţie: bulevardul ex-Brătianu, Piaţa Universităţii cu Spitalul Colţea pe o latură, piaţa Sf. Gheorghe, centrul Bucureştiului rămăsese la fel ca înainte, nimic nu se schimbase. Se puteau zări noi construcţii în direcţia străzii Şerban Vodă, nişte imobile oarecare, nu atît de urîte ca la Sarcelles lîngă Paris. Am traversat apoi un cartier de străduţe bătrîneşti, liniştite, cu case de altădată, ce se potriveau întru totul cu amintirile pe care le păstrasem despre ele: trăiam sentimentul a ceva văzut, a ceva trăit, aveam senzaţia unei halucinaţii. Nu ştiam că cincisprezece ani mai tîrziu acest cartier avea să fie ras din ordinul lui Ceauşescu pentru a face loc bulevardului „Victoria Socialismului" şi monstruoasei construcţii „Casa Poporului", care au desfigurat inima Bucureştiului. Planul de distrugere a unui sfert de oraş nu se născuse încă în capul viitorului „geniu al Carpaţilor".

În parcul Libertăţii (odinioară parcul Regele Carol I), maşinile pătrunseră pe aleile romantice. „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului şi a patriei, pentru socialism" — aşa cum era denumit — operă a regimului, mausoleul de marmură neagră şi roşu închis adăposteşte nu se ştie exact pe cine în spatele unei uşi de bronz, purtînd însemnele secerei şi ciocanului. De sus, de pe scările Mausoleului se zărea, dincolo de peluze, privelişlea neschimbată a oraşului cu numeroasele sale clopotniţe, asemenea unei stampe din secolul trecut. Imnurile şi garda de onoare însoţiră depunerea coroanelor de garoafe albe şi roz, prezentările făcute Generalului, strîngerile de mînă. Şi în tot acest timp, în atmosfera calmă care a caracterizat întotdeauna grădinile Bucureştiului, pe bănci, la umbră, şedeau oameni. Am făcut aceeaşi experienţă şi la ultima mea călătorie din mai 1990: nu ştiu de ce, pînă în ziua de azi, grădinile din Bucureşti te fac să te simţi mult mai departe de lucruri, de agitaţia oamenilor, ca alte parcuri sau grădini ale lumii, ca Bois de Boulogne, de exemplu.

Programul prevedea apoi o vizită la Monumentul eroilor francezi căzuţi în primul război mondial, situat într-un alt parc, în grădina Cişmigiu. Nu-mi amintesc să fi văzut această statuie pe vremea cînd cutreieram Bucureştiul. O operă foarte modestă şi tradiţională: o mamă ţinînd pe genunchi un soldat muribund. Cişmigiul mi s-a părut şi el neschimbat în acest sfîrşit de după-amiază. Cineva de lîngă mine observă: „E un fel de parc Monceau local". Eram de acord doar în privinţa stilului ce amintea de grădinile engleze ale secolului al XIX-lea, dar nu şi în privinţa felului de a fi al celor ce se plimbau pe alei; o nepăsare, o anumită melancolie, un fel de tristeţe caracterizează pe locuitorii acestei părţi a Europei.

Ceremonia a fost scurtă. În timp ce alunecam pe sub bolţile de verdeaţă, în maşinile mari şi negre care ocupau toată lăţimea aleilor, dintr-un grup de studenţi s-a ridicat brusc un strigăt destul de puternic pentru a putea fi auzit: „Eliberaţi-i pe camarazii noştri!", dar, în graba generală, nimeni n-a părut să-l audă.

Totul se petrecu foarte repede. Cortegiul a urcat din nou bulevardul Republicii (fostul Bulevard Regina Elisabeta), apoi a luat-o spre stînga pe Calea Victoriei. În faţa fostului Cerc Militar, devenit „Casa Armatei", fusese construit un imobil. Librăria „Cartea rusă" din timpul lui Stalin se transformase în magazin de încălţăminte. O parte a cortegiului o luă la stînga şi pătrunse în curtea Consiliului de Stat.

Convorbire politică între patru ochi*

Bănuind că autorităţile române vor înclina să nu aibă decît pe interpretul lor, Consilierul de la Elysée şi adjunctul său m-au însoţit şi m-au instalat lîngă General. Ne aflam într-un birou cu lambriuri de lemn, sau poate numai placat, excesiv de strălucitor. Generalul şi Ceauşescu s-au aşezat în fotolii avînd, în faţa lor, o măsuţă joasă pe care cineva pusese nişte băuturi răcoritoare, apoi se retrăsese.

După un moment de tăcere, Ceauşescu, privind în jos, şi-a frecat mîinile una de alta, apoi, întorcînd capul spre interpretul său, a deschis discuţia. Vorbea rar, cu un accent popular, stîlcind unele cuvinte. Rosti cîteva fraze şi dădu cuvîntul generalului de Gaulle. În uniformă, sprijinit de braţul stîng al fotoliului, acesta părea odihnit. Expozeul său, rostit liber, folosea o exprimare simplă, un ton direct şi maiestuos în acelaşi timp. În realitate, fiecare cuvînt

* Vezi textul integral al discuţiei de la sfîrşitul cărţii.

avînd importanţa lui, nu era uşor pentru interpret să-i reproducă nuanţele gîndirii. Cînd se oprea, Generalul îmi făcea un mic semn cu mîna sau întorcea uşor capul spre mine. Ceauşescu înţelegea puţin franceză. La un moment dat, am căutat în notele mele locul de unde trebuia să reiau şi, găsindu-l am făcut legătura. Ceauşescu a şoptit: „Da, asta era". Înţelesese deci cuvintele Generalului. Întrucît îi vorbeam, Ceauşescu era obligat să mă privească, dar, pe cît posibil, evita acest lucru. Simţeam că schimbul de priviri cu mine îl jena; fără îndoială, acest gen de raporturi cu un subaltern care scăpa autorităţii sale îl stingherea. Cu capul plecat, mă fixa de jos în sus. M-a surprins vioiciunea sa interioară, sau mai degrabă un fel de agresivitate pe care o ascundea. Era prudent, ca un ţăran bănuitor şi viclean, înzestrat cu o reală deşteptăciune. Dacă se exprima greoi, în schimb gîndea rapid. Avea în colţul gurii o grimasă care putea să exprime tot atît de bine dispreţul sau cruzimea. Cerea să fie tradus frază cu frază, aproape cuvînt cu cuvînt. Adesea, înainte de a începe să vorbească, îşi ridica ochii spre tavan. Am recunoscut acest tic cînd a apărut la televizor în decembrie 1989 — filmat cu cîteva ore înainte de a fi executat, în timpul acelui memorabil „fals proces".

Întrevederea dintre Generalul de Gaulle şi Ceauşescu s-a desfăşurat după toate regulile, pe un ton destins, dominată de prestigiul Generalului care punea în valoare distanţa enormă dintre cei doi. Preşedintele Franţei a făcut cu această ocazie un vast expozeu de politică externă, formulînd ca principale idei: sfîrşitul fostelor colonii şi opoziţia faţă de hegemonia celor două Mari Puteri. În esenţă, în acest expozeu, el a subliniat poziţia Franţei faţă de America şi de Uniunea Sovietică. După o strălucită sinteză a legăturilor istorice de prietenie dintre Franţa şi

Statele Unite, el a analizat evoluţia puterii americane după cel de al doilea război mondial. Planul Marshall, Organizaţia Atlanticului deschiseseră calea imperialismului american („puterea lor crescînd, au devenit imperialişti"). Generalul a insistat asupra pericolului ce decurgea din dominaţia Americii, precum şi pe faptul că această enormă putere era însoţită de o lipsă de experienţă. Se gîndea desigur la războiul din Vietnam. („Americanii îşi fac iluzii, comit greşeli, nu sînt obişnuiţi cu războaiele, cu invaziile, cu bombardamentele ca noi, în Europa. De asta îşi închipuie că lucrurile merg de la sine şi nu-şi fac probleme. Or, iată că popoarele refuză să li se supună...").

Generalul a expus apoi relaţiile dintre Franţa şi URSS. Făcînd o retrospectivă, el a arătat că evenimentele istorice n-au împiedicat Franţa să fie „prietena firească a Rusiei". („...Rusia, ce-i drept, ne-a jucat cîteva feste, de altfel şi noi, prin Napoleon I şi, de asemenea, prin politica lui Napoleon al III-lea. Dar Rusia ne-a jucat şi ea un renghi foarte urît în 1917, cînd ne-a părăsit, apoi în 1939, cînd a semnat pactul de neagresiune cu Hitler..."). În ciuda bunelor relaţii cu URSS („Franţa nu are litigii nici cu URSS, nici în Europa, nici în Orient, nici în Asia..."), Generalul s-a arătat preocupat de ameninţarea ce decurgea din puterea militară expansionistă a acesteia („Păstrîndu-se bunele relaţii cu ea, vom veghea ca puterea ei să nu crească peste măsură"). El a ajuns astfel, în mod firesc la rolul important pe care l-ar putea juca ţările satelite pentru a contracara împărţirea lumii şi a Europei în două blocuri („pentru a asigura pacea în Europa, dumneavoastră, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, puteţi juca un rol capital"...)

Era limpede că generalul de Gaulle aproba politica de independenţă şi suveranitate naţională afişată de Ceauşescu. El înţelegea că România era nevoită să aibă

bune raporturi cu URSS, dar se arătă încîntat de „libertatea de acţiune" pe care şi-o regăsise. Se arătă interesat în mod special de România („...Dintre ţările Europei Centrale şi Orientale, pe noi ne interesează mai ales România, şi asta din cauza sentimentelor pe care le cunoaşteţi pentru că aţi ştiut să vă reluaţi, nu fără merit, libertatea de a acţiona în domeniul economic şi politic. E o fericire că România a putut să facă acest lucru").

Cît despre comunismul aplicat într-o ţară ca România, Generalul nu-şi ascundea părerea, anume faptul că avea în materie o judecată relativistă de om politic, care ţine cont de imperativele Istoriei şi de realitatea momentului politic. Generalul considera că ţările au regimul pe care îl suportă, subînţeles pe care îl merită, mergînd pînă acolo încît admitea că într-o ţară ca România comunismul putea să prezinte unele avantaje. („...Există împrejurări, evenimente, oameni, războaie. În fapt, sînt determinist în privinţa regimurilor politice. Vedeţi, eu cred că atunci cînd o ţară păstrează multă vreme un regim, o face pentru că nu poate proceda altfel. E adevărat că menţinînd regimul ţarist, Rusia ar fi fost fără îndoială înapoiată. Pentru România, un regim ca al dumneavoastră are părţi bune, este util, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa sau în Marea Britanie. El ar fi imposibil şi în Austria; iată de ce ruşii n-ar fi putut să-l impună. Numai în Rusia un asemenea regim poate exista de cincizeci de ani, dar cincizeci de ani nu e mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un asemenea regim este util pentru că el pune oamenii în mişcare şi face ca lucrurile să avanseze").

Aci interveni o uşoară dispută, Ceauşescu încercînd să impună ideea că deşi victoria URSS jucase un oarecare rol, totuşi regimul comunist venise la putere potrivit voinţei poporului român („Un regim ca al nostru nu a fost impus din exterior"). Afirmaţie pe care Generalul nu a lăsat-o să

treacă fără să dea de înţeles că avea îndoieli în această privinţă. De altfel, de mai multe ori, generalul de Gaulle şi-a exprimat unele rezerve, de-abia mascîndu-şi ironia. Astfel, la afirmaţia lui Ceauşescu: „Sincer să fiu, asta-i situaţia!", Generalul i-a răspuns: „Vă acceptăm aşa cum sînteţi!", sau cînd Ceauşescu a invocat necesitatea cooperării „păstrînd însă integritatea şi suveranitatea fiecărei ţări", Generalul i-a replicat: „Ne interesaţi pentru că vă iubim".

Schimbul de păreri dintre cei doi preşedinţi a durat aproximativ o oră şi un sfert. Evidenţiind faptul că întrevederea n-a adăugat mare lucru la cele ştiute dinainte despre poziţia fiecăruia, Generalul s-a declarat satisfăcut de modul în care s-au purtat discuţiile. Ceauşescu i-a propus încă o cafea şi întrevederea a luat sfîrşit. Uşile s-au deschis; suita aştepta afară. Toată lumea a coborît pe scara cea mare. Gîndindu-mă din nou la modul în care au decurs lucrurile, am convingerea că am fost supravegheaţi tot timpul cît a durat întrevederea, căci, de îndată ce a fost pronunţat ultimul cuvînt, uşa s-a deschis, iar cineva a intrat.

Afară era încă lumină. Singură în maşină, cu cotul sprijinit de rezemătoarea portierei, respiram prin fereastra deschisă, încercînd să mă destind. Cortegiul, mai puţin lung acum, a luat-o pe strada Boteanu, intrînd în bulevardul Magheru, a înconjurat Piaţa Romană şi s-a înşiruit pe bulevardul Ana Ipătescu. În momentul în care treceam prin dreptul străzii Povernei, am zărit-o pe mama şi am auzit-o strigîndu-mă. Eram prea obosită ca să pot aprecia îndeajuns conjunctura acestei întîlniri ce mi s-ar fi părut imposibilă dacă cineva mi-ar fi prezis-o cu cîţiva ani mai devreme, pe cînd locuiam încă în Bucureşti. Maşina îşi continua drumul. Am înregistrat imaginea acelei clipe ca o fotografie pe care o păstrezi pentru mai tîrziu...

Am sosit la Vila Florească în jurul orei şapte seara. În hol, securiştii în cămăşi îşi sorbeau încet băuturile în

fața televizorului. S-au grăbit să-și pună haina și să mă întrebe amabili: „Doriți un *whisky* sau mai curînd un *juice*"? Pronunțau cu un accent ce se voia american. Am răspuns afirmativ. Mi s-a adus imediat o tavă întreagă. Vila securiștilor era burdușită cu băuturi străine. M-am retras după ce-am aruncat o privire spre ecranul televizorului, unde se vedea sosirea din acea dimineață a generalului de Gaulle pe aeroportul Băneasa, în mijlocul uralelor. Imaginile erau destul de șterse, televiziunea română fiind încă la începuturile ei.

O seară la operă

Plecarea pentru gala de la operă a avut loc la ora 20 și 45. Din nou cortegiu, din nou mulțimea masată în întuneric pe Calea Victoriei și pe bulevard, pînă la Operă. Am fost invitată să mă așez într-o lojă vecină cu a Președintelui, drapată simplu în culorile celor două țări. De la locul meu îl vedeam bine pe General, care, pentru prima oară, părea obosit. Ziua ce se scursese de la plecarea din Paris fusese lungă. Programul spectacolului cuprindea, între două cîntece și dansuri românești, trupa de balet a Operei din București în *Moartea lebedei* de Saint-Saëns și *Boleroul* de Ravel, motiv pentru care, mai tîrziu, ziariștii parizieni au putut scrie că spectacolul n-a fost prea entuziasmant pentru oaspeții francezi. Personal, am apreciat vocea mezzosopranei Elena Cernei, care a apărut pe scenă într-o rochie de dantelă mov, precum și ritmul antrenant al horelor.

În picioare, sala a aplaudat îndelung la sosirea și la plecarea generalului de Gaulle. Am remarcat într-o lojă din dreapta mea cîteva neveste ale notabilităților nomenclaturii românești, aparținînd acelei rase noi, urîte și lipsite de grație, a conducătorilor comuniști de pe atunci.

La sfîrşitul spectacolului. în timp ce-mi căutam cu privirea şoferul, directorul presei din Quai d'Orsay m-a luat deoparte, între maşini ca să mă întrebe cum se desfăşurase întrevederea. L-am liniştit şi am adăugat că în privinţa problemelor importante fiecare rămăsese la părerea lui. Mi-am dat seama de neliniştea pe care veştile primite de la Paris o provocau personalităţilor franceze. Era ora 22 şi 30: am profitat ca să sar în maşină şi să-l rog pe şofer să mă ducă la familia mea în strada Pietăţii. A ezitat o secundă, dar a acceptat. Bineînţeles că avea să raporteze celor în drept.

Străduţele cartierului erau tot aşa cum le cunoscusem, dărăpănate şi pline de farmec, dar n-aveam timp să mă emoţionez. Şoferul a consimţit să mă aştepte şi am sunat. Soseam pe neaşteptate. Mi-a deschis guvernanta noastră cu exclamaţii de bucurie. De cum am intrat, am fost izbită de un nu ştiu ce care mi-a strîns inima. Era mirosul de lucruri vechi al caselor româneşti în care, de douăzeci de ani oamenii se îngrămădiseră unii peste alţii. Uitasem mirosul acela pe care l-am regăsit la fiecare întoarcere în România, pînă în vremea din urmă, ca un semn distinctiv al mizeriei oamenilor în ţările din estul Europei. Toată familia era de faţă şi fiecare voia să povestească ceva. Am stat prea puţin, promiţîndu-le să revin a doua zi. Mi-au spus la repezeală că aveau necazuri: de la moartea recentă a tatălui meu, Direcţia spaţiului locativ voia să instaleze pe cineva în cei cîţiva metri pătraţi rămaşi vacanţi. Nimic nu se schimbase, erau aceleaşi necazuri ca înainte. Le-am promis să vorbesc mai sus şi i-am părăsit tulburată.

La vila Florească mi-am regăsit tovarăşii cu care locuiam, francezi şi români, aşezaţi la masă. Ajunseseră la desert. Securiştii au insistat să cinez cu ei şi am acceptat. Masa securiştilor era mereu gata pregătită, aveau un bufet permanent. Mi s-a oferit pentru început ţuică şi coniac. M-am aşezat, dar curînd am regretat căci românii vorbeau

românește, iar francezii erau nemulțumiți că nu înțeleg. Vedeam că trag cu urechea. Răspundeam în franceză, apoi traduceam în română. Securiștii voiau să afle cum mi s-a părut spectacolul. Brunetul cel înalt se arătă înțelegător. Ziua a fost lungă și obositoare, spuse el, promițînd pentru a doua zi ceva mai mult timp liber. Și adăugă: „veți putea, dacă doriți, să mergeți să vă vedeți prietenii" – un mod de a mă face să înțeleg că era la curent cu escapada mea familială. În timpul discuției îmi punea întrebări banale: „Cum vă simțiți în România? Franța e frumoasă, dar dumneavoastră ați rămas tot româncă, nu-i așa? Cunoaștem... știm că sînteți activă printre românii din Paris..." Ținea să-mi arate că știa multe despre mine, sau voia pur și simplu să facă conversație? Tonul era monden, afabil; eram într-un fel în relații bune. Mă gîndeam la ceea ce îmi mărturisiseră unii prieteni în secret: faptul că erau obligați să întrețină relații prietenești cu cineva care îi vizita din cînd în cînd ca să „stea de vorbă" despre unele și altele... Îmi imaginez că întrevederea lor semăna cu discuția dintre mine și brunetul cel înalt, cu aluzii anodine, care mi-au lăsat însă o impresie neplăcută. Îi priveam cu o simpatie pe care n-o bănuiau pe tovarășii mei francezi așezați în jurul mesei. Mai tîrziu m-am ridicat, am mulțumit pentru cină și m-am retras.

Era trecut de miezul nopții. Înainte de a merge la culcare, m-am dus să fac un tur prin grădină. Dincolo de boschete, în noaptea caldă de mai, se auzea orăcăitul broaștelor. Lacul Florească clipocea în apropiere, oglinda apei strălucea printre ramuri. Urcînd din nou scările, l-am întîlnit pe Mihai Sturdza care ieșise și el să respire aer proaspăt. În spatele ferestrelor cu perdele mari care fluturau în aerul nopții, festinul polițiștilor continua. Am schimbat cîteva cuvinte împreună, cînd o siluetă a apărut brusc în spatele nostru; i-am spus atunci noapte bună și m-am dus în apartamentul meu.

Miercuri, 15 mai

Programul prevedea o a doua convorbire, dar lărgită, adică în prezența miniștrilor care îl însoțeau pe președintele francez și pe Nicolae Ceaușescu. La ora nouă, goarna anunță plecarea mașinii prezidențiale. Defilarea motorizată începu. Cortegiul străbătea bulevardul Jianu îndreptîndu-se spre centrul orașului. Traversam cartierul unde locuisem altădată. Recunoșteam casele, fostul spital francez cu capela lui, arborii care se înălțaseră așa cum cresc copiii în cîțiva ani. În dreptul rondului de la statuia Aviatorilor convoiul traversă strada unde se opriseră într-o zi, în fața porții noastre, camionul cu milițienii veniți să ne evacueze sub supravegherea unui subofițer. Treceam, aruncînd priviri în trecut, chemată mereu la ordine de prezentul pe care îl trăiam.

În mașina din fața mea, în picioare, generalul de Gaulle, azi în civil, saluta populația adunată pe Calea Victoriei. Șirul de limuzine a trecut prin dreptul Academiei române și a ajuns în fața Cofetăriei Nestor, unde se putea vedea cum, înăuntru, clienții așezați la mese se ridicaseră în picioare pentru a-l aplauda pe ilustrul vizitator. Nimic nu se schimbase pe această porțiune a traseului. Cîțiva ani mai tîrziu, cutremurul din 1977 avea să facă ravagii: vechea cofetărie bucureșteană era sortită să dispară sub dărîmături, ducînd, împreună cu ea, o întreagă epocă... Dimineața, figurile trecătorilor opriți pe marginea trotuarelor păreau mai odihnite, se vedeau multe sandale, gulere deschise, mîneci scurte, dar ansamblul părea lipsit de culoare. Aproape de Piața Amzei, un grup de infirmiere făceau gesturi prietenoase. Erau tinere și vesele.

Am urcat în goană treptele palatului pînă la primul etaj. Generalul și Ceaușescu au folosit liftul pînă în sala de conferințe, unde, în jurul mesei, au luat loc: de partea

franceză, generalul de Gaulle, Maurice Couve de Murville şi ambasadorul Franţei; de partea română: Nicolae Ceauşescu, George Macovescu (ministrul adjunct al Afacerilor externe), Ion Gheorghe Maurer (preşedintele Consiliului de Miniştri) şi ambasadorul României în Franţa. M-am aşezat între generalul de Gaulle şi domnul Couve de Murville. Ceauşescu dădu cuvîntul Generalului.

Ca un preambul, înainte de a aborda discuţiile despre relaţiile economice, comerciale şi culturale dintre cele două ţări, Generalul rezumă, într-un gen de concluzii, conţinutul politic al întrevederii din ajun. Vizita sa în România căpăta, după el, un caracter nu numai european, ci şi *mondial*. Salută existenţa „analogiei" dintre Franţa şi România, fondată pe „voinţa comună" a celor două ţări „de a fi ele însele", oricare ar fi condiţiile speciale în care se aflau, şi pe evaluarea, împărtăşită de ambele părţi, a pericolelor ce decurgeau din rivalitatea dintre marile puteri. Pentru a sublinia importanţa în ochii săi a acestei apropieri, Generalul a folosit formula: „*Şi dumneavoastră şi noi* considerăm că fiecare naţiune trebuie să aibă posibilitatea de a-şi afirma propriul mod de existenţă, propria politică, propria direcţie economică şi culturală". Acel „şi dumneavoastră şi noi" accentua identitatea dintre propriul său punct de vedere şi cel formulat de Ceauşescu. Formula, ca şi repetarea retorică a adjectivului „proprie", pronunţat maiestuos de General, oferea un statut deosebit de important politicii lui Ceauşescu, ridicînd-o la nivelul său. Ceauşescu nu putea să se simtă copleşit, ceea ce a şi exprimat, dar în limbajul lui de *aparatcik*, mascîndu-şi ambiţia sub formule impersonale, vrînd să treacă de la „declaraţii la realităţi concrete". Cu spatele spre fereastră, Ceauşescu articula greoi, aplecîndu-se din cînd în cînd în dreapta spre Ion Gheorghe Maurer, care îi şoptea cuvîntul exact. În curînd Ceauşescu avea să se debaraseze de el, dar

pentru moment, experienţa vechiului şi abilului tactician îi era încă de mare ajutor.

Au fost recapitulate posibilităţile de cooperare în diverse sectoare economice. Maurice Couve de Murville a răspuns doleanţelor românilor privind restricţiile aplicate de Piaţa Comună. Generalul a aprobat crearea unei comisii mixte de cooperare tehnică şi ştiinţifică sugerată de Ceauşescu. Acesta din urmă nu mai sfîrşea să detalieze cu insistenţă cererile părţii române, repetînd mereu ceea ce mai spusese o dată, pentru a fi bine înţeles. Generalul asculta răbdător, amabil şi răspundea comentînd uneori mai pe larg, aşa cum s-a întîmplat atunci cînd s-a discutat despre schimburile comerciale: după obiceiul lui, a făcut o sinteză şi a rezumat: „trebuie să învăţăm să devenim comercianţi pe piaţa mondială, la fel ca nemţii şi englezii! Şi dumneavoastră de altfel...!"

Către sfîrşit, întrevederea a început să se lungească. În august 1990, într-un număr special consacrat lui Charles de Gaulle, revista *Paris-Match* a publicat o fotografie a Generalului cu capul în mîini avînd aerul istovit. Fotografia a fost făcută la Bucureşti la sfîrşitul acelei întrevederi lărgite. Alături de el figurează interpreta lui. Fotograful l-a surprins pe General într-unul din rarele momente în care, printr-un gest, lăsase să transpară oboseala sau nerăbdarea. Or, mai avea încă de înfruntat cele trei zile ale călătoriei în provincie, unde îl aşteptau locuitorii satelor şi oraşelor din Oltenia. Generalul şi-a revenit repede. Întrevederea a luat sfîrşit. Au fost aduse băuturi răcoritoare. Ceauşescu îşi sorbea cafeaua zgomotos. La urmă, Maurer, după ce se consultă cu Ceauşescu, i se adresă Generalului: „Şi acum, preşedintele Ceauşescu ar dori să discute o clipă cu dumneavoastră, domnule Preşedinte.... iar eu voi face pe interpretul" Asistenţa s-a ridicat, lăsîndu-i pe cei doi preşedinţi în compania lui Ion Gheorghe Maurer. Discuţia secretă avea, probabil, ca obiect, singura problemă rămasă

în suspensie: prezența și exploatarea uraniului în România. În tot cazul, ea n-a durat decît cîteva minute, doar cît am coborît din nou scara, pe cînd cei doi președinți au luat ascensorul. Și iată-ne defilînd din nou spre cartierul rezidențial. Era aproape ora 11. În așteptarea plecării spre Marea Adunare Națională care trebuia să aibă loc dintr-o clipă într-alta, priveam pe fereastră un grup de femei care săpau în grădină: plantau flori pe care le aduceau în ghivece cu un cărucior. Lucrau repede, dar temeinic, îmbrăcate în halate de muncă și cu basmale pe cap. Vocile lor de țărănci ajungeau pînă la mine, sonore și familiare. Își vedeau de treabă între ele, acolo, în mijlocul grădinii și păreau să ignore ceea ce se petrecea în apropierea lor. Nu cred să se fi întors măcar o singură dată ca să privească forfota din jurul mărimilor acestei lumi.

La sunetul goarnei, grila s-a deschis și procesiunea mașinilor oficiale s-a pus în mișcare, mereu în aceeași ordine, îndreptîndu-se spre Marea Adunare Națională. Era ora 11 și 18. În colțul dintre Piața Romană și Ana Ipătescu, un grup de persoane făceau semne largi. Asemenea figuranților dintr-o operă de Verdi, treceam iar și iar pe marile artere ale Bucureștiului. De data asta, am urcat dealul *Mitropoliei*, sediul Patriarhiei României, cu biserica ei, flancată în stînga de fostul parlament, în prezent Marea Adunare Națională.

Mă aflam la cîțiva metri de General. În suita lui era multă forfotă și înghesuială. Aliniați în salonul de onoare, se aflau „conducătorii de partid și de stat": Voitec, președintele Adunării, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, toată vechea gardă din vremea lui Stalin. Vice-președinții, membrii supleanți, miniștrii adjuncți, secretarii erau într-un număr covîrșitor — conform conducerii colective. Așezată în sală, am asistat la discursul generalului de Gaulle, în timp ce Mihai Sturdza se dusese să citească traducerea română care se transmitea la căști.

Observam chipurile deputaţilor pe care se putea citi efortul de concentrare şi atenţia aproape religioasă. Am crezut la început că Generalul îşi va citi textul, căci îşi fixase ochelarii pe nas şi îşi pusese hîrtiile pe pupitru lîngă El — dar nu, el ştia textul pe dinafară. În faţa deputaţilor Marii Adunări Naţionale, generalul de Gaulle a ţinut al doilea mare discurs. Cu acest prilej a rostit cuvinte care de douăzeci de ani nu mai fuseseră auzite sub bătrîna cupolă. El a amintit trecutul: „ajutorul acordat vechilor Principate româneşti de către Franţa regală", pătrunderea în România a ideilor Revoluţiei franceze şi, în ultimul secol, ajutorul dat de Napoleon al III-lea pentru cîştigarea Independenţei. A evocat personalitatea lui Alexandru Cuza care a reunificat Principatele române, victoria din 1919, alături de Franţa, rolul politic al lui Nicolae Ţitulescu între cele două războaie mondiale, pentru a ajunge în cele din urmă la Yalta şi la evenimentele contemporane. Vorbind despre independenţa naţională, Generalul a citat o frază a poetului Mihai Eminescu: „Vrem un stat naţional, nu un stat cosmopolit". Discursul a evidenţiat în mod deosebit marile sale idei politice: „Cum se poate admite în continuare, fiind vorba de nişte ţări beneficiind de atîta raţiune şi experienţă, cum sînt ţările Europei, o situaţie în care multe dintre ele, împărţite în două blocuri opuse, sînt nevoite să se supună unor direcţii politice şi militare venite din exterior, suportînd prezenţa permanentă a unor forţe străine pe teritoriul lor...?" Asistenţa era încordată. Ceauşescu părea preocupat, enervat. La un moment dat, pîrîitul din căşti s-a întrerupt. Lîngă mine, un deputat şopti: „S-a încurcat", vorbind despre interpret. În realitate, după cum am aflat mai tîrziu, Generalul făcuse cîteva modificări. La cererea lui Ceauşescu, suprimase aluzia la hegemonie din fraza „ca să terminăm cu sistemul celor două blocuri formate în jurul a două hegemonii". Evident, preşedintele român nu dorea

să rişte să-i indispună pe sovietici. Elocvenţa Generalului şi efectul cuvintelor sale începuseră să-l neliniştească. Se temea poate ca nu cumva Generalul să lanseze un „Trăiască România... liberă"!*

Sau, cum făcuse în Polonia (unde dorise să-l viziteze pe primatul Bisericii poloneze), să ceară să întîlnească cine ştie ce persoană indezirabilă. De mai multe ori discursul a fost salutat cu aplauze spontane. În tribuna diplomaţilor, asiaticii şi negrii nu manifestau un entuziasm prea mare. La locul său de onoare, îmbrăcat în alb, patriarhul României, care nu lipsea de la nici o ceremonie, asculta la cască, deosebit de atent. Dacă evenimentele din Franţa ar fi fost mai puţin îngrijorătoare, Generalul ar mai fi adăugat desigur cîteva cuvinte şi ar fi dat peste cap programul fără să ceară învoirea nimănui. Cînd preşedintele Adunării Naţionale, Voitec, închise şedinţa, Ceauşescu păru să respire uşurat.

La întoarcere, trecînd prin faţa Universităţii (acolo unde, douăzeci de ani mai tîrziu, studenţii au manifestat cerînd sfîrşitul comunismului), i-am atras atenţia persoanei aşezată lîngă mine, — era mi se pare medicul personal al Generalului — asupra statuii lui Mihai Viteazul, operă a unui obscur sculptor francez din secolul trecut; dar povestea statuii voievodului român nu păru să-l intereseze prea mult pe tovarăşul meu de drum.

La ora 15 şi 15, s-a pornit din nou, de astă dată spre ambasada franceză unde avea loc dejunul. Începeam să mă obişnuiesc cu baletul pe care-l executam sub ochii bucureştenilor masaţi la colţurile străzilor. Aflînd din auzite despre pregătirile în vederea trecerii cortegiului (căci

---

* Se ştie că în Canada. Generalul stîrnise un mare ecou terminîndu-şi discursul în faţa canadienilor de limbă franceză prin „Trăiască Quebec-ul liber!" (n.a.).

ziarele nu dădeau detalii), oamenii făceau astfel încît să se afle pe traseul maşinilor oficiale. Un prieten mi-a spus că a auzit cum nişte tineri se adresau unui miliţian: „Nu-i nevoie să ne împingi şi să ne supraveghezi, tovarăşe miliţian, de data asta am venit de bună voie; noi sîntem aceia care îl apărăm pe generalul de Gaulle!"

La ambasadă am aflat că pentru a traduce conversaţia în timpul mesei, era suficientă prezenţa interpretului român. M-am dus atunci la bufetul pregătit pentru persoanele neoficiale, unde m-am regăsit, printre poliţişti, „gorile", medici şi secretare care, aşteptînd, veniseră să dejuneze. Bufetul cancelariei era excelent. „Gorilele" Generalului învăţaseră să pregătească şi să aprecieze şpriţul. M-am aşezat la o masă improvizată, alături de cei doi doctori (cel francez şi cel român). Era cald; mîncam uitîndu-mă la ceas; aş fi vrut să profit de pauză ca să mă întorc să mă odihnesc. Se vorbea despre magazine. Am spus că marele magazin Victoria (Gum-ul românesc) ocupa clădirea fostelor Galerii Lafayette, ceea ce oamenii de la Securitate nu voiau să creadă. Lîngă mine, pe canapea, un colonel român (tot de la Securitate) cu o mustăcioară neagră, nu înţelegea franceza, dar fiică-sa, ne spuse el cu mîndrie, învăţa limba franceză cu o „distînsă doamnă".

Am plecat repede. Ieşind în strada Amzei, am întîlnit un prieten scriitor cu o carte sub braţ şi un borcan de iaurt în mînă. Nu se schimbase. Am aflat că va pleca curînd în Anglia şi că se va opri şi la Paris. La Bucureşti, în cîteva zile, puteai să-i întîlneşti aproape pe toţi prietenii de altădată... În mai 1968 Bucureştiul era încă un oraş unde lumea era mică. Dacă te aflai la un moment al zilei pe Bulevard sau pe Calea Victoriei, într-una din librăriile din centru sau la cofetăria Nestor, puteai fi sigur că te vei întîlni cu cineva... Bucureştiul acela mai exista încă.

Oamenii care supravieţuiseră terorii epocii staliniste încercau să-şi regăsească obiceiurile, locurile de întîlnire, un mod de viaţă legat de stilul oraşului. O rază de lumină străbătuse întunericul anilor cincizeci. Prietenii mei, unii ieşiţi din închisoare în 1964—1965, credeau că depăşiseră ce fusese mai rău şi trăiau făcîndu-şi speranţe în oraşul lor mult încercat. În ciuda sărăciei şi a îngrămădelii, casele, bisericile, străzile, nu erau încă desfigurate sau distruse. Inima oraşului continua să bată. Speranţa se simţea plutind în aer; am simţit-o în acea lună mai a anului '68, dincolo de chipurile palide şi de faţadele dărăpănate. În realitate vechiul Bucureşti, cu edificiile lui şi cu duhul care le însufleţea, îşi trăia ultimii ani. Cutremurul din 1977 şi demolările ulterioare aveau să se prelungească într-un lung cataclism pe care nimeni nu-l putea prevesti atunci, în primăvara anului 1968.

După o scurtă plimbare în compania prietenului întîlnit, mi-am regăsit locul în cortegiul aflat în drum spre recepţia de la Consiliul de Miniştri, instalat în clădirea fostului minister al Afacerilor străine, construit în 1939, în stilul musolinian al epocii. Domnul Sturdza şi cu mine adusesem cadouri pentru familiile noastre, cadouri pe care cu siguranţă, securiştii le percheziţionaseră. Ne înţelesesem ca, după recepţie, şoferul, cu binecuvîntarea înduioşătoare a poliţiştilor, să ne conducă la familiile noastre.

La Consiliul de Miniştri, guvernul, partidul, Academia, generalii, întreaga nomenclatură precum şi corpul diplomatic aşteptau sosirea generalului de Gaulle. Eleganţă puţină, multe neveste de diplomaţi din Est sau din ţările lumii a treia. Era îngrozitor de cald, căci nu exista aer condiţionat, iar muzica populară transmisă de megafoane te asurzea. La capătul holului imens, riguros

dreptunghiular, într-un mic salon, se aşezaseră, lăsate singure, soţiile personalităţilor marcante, începînd cu Doamna de Gaulle. Cineva din delegaţia franceză spuse: „D-na de Gaulle e singură, ar trebui să fie înconjurată, să-i fie prezentaţi invitaţii", dar nomenclaturiştii români erau prudenţi, se vedea că nu se simţeau în largul lor; nu scoteau un cuvînt spontan, doar Maurer uneori, dar chiar spontaneitatea lui părea artificială. Am aflat că Generalul menţionase posibilitatea unei vizite oficiale a lui Ceauşescu în Franţa. În jurul meu, membrii delegaţiei franceze comentau evenimentele de la Paris. În cartierul latin flutura drapelul negru. În Odeonul ocupat, şedinţele studenţeşti se succedau zi şi noapte. Ciocniri violente se produseseră în Piaţa Saint-Michel şi la Saint-Germain-des-Prés. Preocuparea personalităţilor franceze era evidentă. Numai Generalul rămînea olimpian. Îşi propusese să ignore „mascarada". El naviga, mereu vizibil, prin mulţimea invitaţilor, urmat de suită. Fotografii cu reflectoarele lor făceau atmosfera irespirabilă. Generalul se întreţinu îndelung cu ambasadorul Statelor Unite, ceea ce provocă o mare agitaţie printre ziarişti. I-am văzut pe ziariştii Maurice Wether şi Jean Lanzi de la Radiotelevisiunea franceză, pe Jean-Pierre Elkabbach şi, de asemenea, pe Nicolae Gheorghiu de la secţia română ORTF. Păreau cu toţii îngrijoraţi.

Către ora 20 şi jumătate, Generalul a dat semnalul plecării, care s-a petrecut într-o mare învălmăşeală. Serviciul de ordine era depăşit. Enorma limuzină neagră a patriarhului României blocase accesul celorlalte maşini, creînd o înghesuială de nedescris în faţa peronului. Generalul şi D-na de Gaulle au întors la reşedinţa lor, pentru o cină intimă.

Joi 16 mai: călătoria în Oltenia

Mi-am depus de dimineaţă valiza în faţa uşii. Am luat un mic dejun copios în compania securiştilor şi am pornit în cortegiu spre aeroportul Băneasa. Ne-am îmbarcat imediat la bordul unui Iliuşin Turbojet, îndreptîndu-ne spre Craiova, unde plouase toată noaptea. Consilierul de la Elysée citea telexurile primite de la Paris; situaţia se agrava din oră în oră, dar ce era de făcut? eram angrenaţi în această aventură, o călătorie în provincia românească... şi trebuia să-i facem faţă.

Sosirea la Craiova

Pe micul aeroport din Craiova ne aştepta o populaţie diferită, îmbrăcată mai sărăcăcios. Mulţi muncitori şi ucenici, în salopete albastre şi cu bască pe cap, aplaudau fîlfiind steguleţe de hîrtie. Era cald, dar aerul era mai curat ca la Bucureşti. Pe cîmpul de un verde gălbui, proaspăt, mai rămăseseră încă bălţi mari după ploaia torenţială din timpul nopţii, prima după două săptămîni de secetă. Într-un cadru restrîns, pe micul aeroport, protocolul s-a desfăşurat la fel ca la sosirea în Bucureşti: salutul gărzii de onoare, primirea de către preşedintele Consiliului popular al regiunii Dolj şi de către primarul Craiovei. De la aeroport, am pornit în maşini Opel Amiral, în locul Mercedesurilor din capitală. După primele automobile oficiale, venea un lung şir de maşini de miliţie cu conducătorii de partid. Aici, în provincie, autoritatea partidului şi a Securităţii era mai vizibilă. Agitatorii din rîndurile mulţimii strigau lozinci: „Trăiască pacea! Trăiască prietenia între popoare!"

Cortegiul a pătruns în oraşul Craiova prin suburbii ce semănau cu nişte sate. În dreapta şi în stînga drumului, niţel mai jos, şanţuri, garduri de scînduri mai mult sau mai puţin drepte, case cu bolţi de viţă în mijlocul curţilor din pămînt bătut. Resimţeam, foarte acut, cît de ireală şi de neaşteptată era trecerea generalului de Gaulle prin acele locuri semi-ţărăneşti, semi-urbane, imagine fidelă a României rurale şi orientale. Am traversat în curînd oraşul între două rînduri de oameni cu chipurile însufleţite de o extraordinară expresie de bucurie. Era bătrîna Craiovă, cu vechi curţi, cu case provinciale de altădată ascunse în boschete; peste tot verdeaţă. Occidentul ne-a învăţat să apreciem caracterul acestor case, originalitatea lor — amprenta lor orientală, desigur — dar specifică României. Departe de vreo căutare „estetică", frumuseţea lor e reală, cu un farmec aparte: sînt case poetice, demne şi singuratice. Mi-ar fi plăcut să le fotografiez înainte ca ele să dispară. Decorul era atît de desuet, încît te-ai fi crezut la teatru, poate într-o piesă de Cehov, dar un Cehov mai rustic şi mai puţin dramatic. Tipurile umane veneau de departe: bărbaţi cu mustaţă semănînd a mici proprietari de moşie, femei sărace şi „cumsecade", liceeni în uniformă şi chipiu cu numărul matricol pe mînecă, ţărani în cămăşi brodate. Ai fi putut crede, după aparenţe, că niciodată comunismul nu trecuse pe aici. Era înainte de „sistematizarea" care avea să mături cartierele suburbane şi să facă ravagii în inima Craiovei. Cortegiul a traversat centrul oraşului, Piaţa Unirii, a trecut prin faţa statuii lui Alexandru Cuza şi a Universităţii. Pe treptele Universităţii, un cor intona imnuri. Cîteva sute de metri mai departe, în colţul străzii, cînta o fanfară... La trecerea maşinilor muzica a cîntat un refren vesel amintind de căluşeii de la bîlciuri. A urmat apoi o orchestră, apoi un cor de copii condus de profesorul

lor care întorcea uşor capul ca să vadă trecînd convoiul oficial. Mulţimea era atît de compactă, încît părea formată dintr-un singur bloc. Postaţi la cîte zece-cincisprezece metri, miliţienii păstrau ordinea. Picioarele oamenilor ajungeau pînă la marginea trotuarelor şi chiar atunci cînd nu existau trotuare, mulţimea rămînea aliniată. Disciplina populaţiei, a copiilor în special, i-a impresionat pe oaspeţii francezi.

Vizita la uzine

La uzina Electroputere, convoiul motorizat a ocolit clădirile. Curţile şi împrejurimile uzinei erau pustii, personalul fiind masat la intrare. Fanfara instituţiei ne-a primit în sunetele muzicii. Maşinile se opriră, toată lumea se grăbi să ajungă în faţa cortegiului. Un roi de „responsabili" îl însoţeau pe generalul de Gaulle care asculta explicaţiile directorului uzinei, traduse de interpretul român. Generalul îl urmărea cu aerul său serios şi atent. Jur împrejur, asistenţa făcea la fel. Apoi Generalul se puse în mişcare cu paşi mari. Trebuia să alergăm ca să nu-l pierdem din ochi. Muncitorii aşezaţi în faţa maşinilor aplaudau disciplinaţi, la trecerea noastră. Ni se arătaseră locomotive Diesel şi electrice în toate stadiile de fabricare. Generalul şi cei din suita apropiată au pătruns în interiorul unei locomotive şi au ieşit prin capătul celălalt. Reporterii urmăreau cu greutate convoiul. Uşile erau înguste şi mulţi dintre noi am fost împinşi departe de General. Dimensiunile uzinei erau, fără îndoială, impresionante. Ceauşescu dădea semne de satisfacţie. Generalul a semnat în cartea de aur şi a primit cadou o locomotivă în miniatură, apoi a împărţit numeroase strîngeri de mînă. Din cauza staturii sale înalte, se vedea tot ceea ce făcea, pe cînd Ceauşescu

se pierdea în îmbulzeală. Curiozitatea m-a împins să-l urmez; mi-am croit drum prin spatele celor ce formau un baraj, responsabilii cu ordinea fiind obişnuiţi de-acum să mă vadă fofilindu-mă.

La uzina următoare, Combinatul chimic, persoanele oficiale se mărginiră să-i dea Generalului cîteva explicaţii şi să-l pună să semneze în faimoasa carte de aur. Construit cu ajutorul firmei Pechiney, Combinatul era format din paisprezece uzine, urmînd ca, în viitor, să li se adauge altele. Era începutul gigantismului industrial iniţiat de Ceauşescu cu rezultatele ştiute, dar, în epoca aceea, viitorul industrializării româneşti era încă glorificat.

Ultima vizită a avut loc la centrala termică, unde automatizarea atingea cel mai înalt nivel. Generalul şi anturajul său se opriră în sala de comandă. Mă aflam nu departe de el şi îl vedeam dînd din cap, aprobînd cu un aer grav şi concentrat. A spus: „Este într-adevăr *modern*"! Acest cuvînt pronunţat de General m-a surprins pe moment. După o clipă de uimire am înţeles că felul său de a se exprima dădea cuvîntului „modern" o ţinută clasică şi marţială. Epitetul în gura lui îmbrăcase un sens... general şi abstract, care nu era cu-adevărat modern! În timp ce traversam în goană sala turbinelor, nouă şi strălucitoare, cineva de lîngă mine observă că arta nonfigurativă pornise de aci, de la structurile industriale. Venită după remarca Generalului, constatarea era într-un tot potrivită!

La Craiova

Către prînz cortegiul s-a întors în centrul Craiovei pe uliţe cotite pline de farmec oriental, cu multe biserici încîntătoare şi cu o populaţie gălăgioasă care se instalase de dimineaţă ca să vadă trecînd pe mai-marii lumii.

După siesta făcută pe un fond sonor, căci mulţimea zgomotoasă aştepta masată sub balconul nostru, am plecat la marele miting din Piaţa Unirii, ce urma să aibă loc la

ora 1 şi jumătate. Ar fi fost suficient să traversezi cu piciorul un mic parc pentru a ajunge acolo. Suita Generalului, serviciul de securitate, miliţienii, oficialităţile locale pîndeau ieşirea preşedintelui francez. Îmi imaginez că, probabil, odinioară, ofiţerii, aghiotanţii înfiretaţi, şambelanii şi trupele aşteptau la fel în jurul taberei lui Napoleon. Păstrînd proporţiile, la Craiova lucrurile s-au desfăşurat la fel. Populaţia era mai compactă ca oricînd. Stewardesa de la Air France îmbrăcase o rochie de după amiază, îşi pusese o mică pălărie şi mănuşi albe. În timp ce cortegiul îşi croia drum încet prin străduţele înguste pline de lume, şoferul de la Craiova care mă conducea şi-a îngăduit o întrebare: „Se spune că drăguţa domnişoară ar fi fiica D-nei de Gaulle, să fie oare adevărat?" Am regretat că trebuia să-l dezamăgesc răspunzîndu-i că era vorba de stewardesa noastră. Omul a rămas foarte uimit.

Apariţia Generalului a fost salutată cu ovaţii. Consiliul popular al regiunii (prefectura locală) se afla la doi paşi. Aci ne aştepta o tribună foarte mare, acoperită cu un covor. Toată lumea era înghesuită pe podium: Generalul, doamna de Gaulle, secretarul general de la Elysée şi Maurice Couve de Murville cu soţiile lor, întreaga delegaţie franceză, Ceauşescu şi membrii Comitetului Central şi ai guvernului care îl însoţeau, nenumăraţii conducători locali. Pe întinsul pieţii, în faţa tribunei, mulţimea era atît de densă, încît te întrebai cum respirau oamenii. Stînd între aghiotantul Generalului şi şeful serviciului de presă, traduceam şoptind pentru cei din jurul meu discursul nesfîrşit al lui Ceauşescu. Se ştia că discursurile lui Ceauşescu durau nemăsurat de mult. Nici acesta nu i-a ştirbit reputaţia: a fost un discurs interminabil. Ceauşescu relua mereu aceleaşi teme — independenţa, unirea şi cooperarea. Îşi citea textul mai degajat, mai puţin crispat. Cu braţul drept făcea gestul său obişnuit, mereu acelaşi, scandînd şi pronunţînd răspicat frazele, vrînd să le accentueze şi să le mărească efectul. Mulţimea aplauda mecanic.

Generalul a vorbit liber. Părea în elementul lui, găsind exact cuvintele necesare pentru a se face înțeles. Am fost captivată de ușurința suverană cu care se adresa acelei mulțimi provinciale, de arta cu care îi făcea pe oameni *să vadă* ceea ce le spunea. Cînd a rostit pe românește *„Hai să dăm mînă cu mînă"*, a fost ca un declic, chiar atunci o rază de soare și-a făcut apariția. Mulțimea care fremăta, docilă pînă atunci, a ovaționat puternic. Primirea rezervată președintelui Franței depășea cadrul fixat de milițieni, pe care îi ghiceai brutali. Un val de simpatie spontană, necontrolată, urca dinspre piață spre estradă. El îngloba în același elan atît chipul Generalului care se detașa vizibil printre cei adunați pe estradă, cît și acela, întunecat, al lui Ceaușescu, aflat lîngă el. După manifestație, marcanții oaspeți au urcat din nou în mașini pentru a se îndrepta spre reședințele aflate în apropiere.

Cina de la restaurantul Minerva

Cina oficială a avut loc în vechiul restaurant Minerva, la cîteva sute de metri de piață. Numeroși fotografi își exersau meseria la intrarea în restaurant. A trebuit să mă așez între Maurice Couve de Murville și Elena Petrescu, soția președintelui Consiliului popular al regiunii Dolj (echivalentul prefectului). Minerva este un local de la începutul secolului. Plafonul ornamentat în relief precum și întregul decor bogat era pictat și aurit potrivit gustului marilor proprietari de provincie care frecventau altădată aceste saloane. Masa era așezată în formă de U, cu scaune tapisate în pluș vișiniu. Aducea cu atmosfera unui banchet dintr-un film rusesc cu eroi de la începutul secolului. Serviciul era asigurat de un batalion de chelneri care se aflau în subordinea unui ospătar șef, destul de bătrîn pentru a fi fost format la școala chelnerilor din Mitteleuropa.

La dreapta generalului trona Elena Ceauşescu; lîngă ea, Emil Bodnăraş, apoi Elena Petrescu şi Maurice Couve de Murville. Pentru o nevastă de oficial român, Elena Petrescu era foarte volubilă. Îi explică lui Couve de Murville cîntecele noastre populare cîntate la microfon, chiar în faţa noastră, de tinere în costume populare, oltence destul de picante, purtînd uneori marame. Domnul Couve de Murville a făcut chiar cîteva remarci glumeţe: „Bunăoară asta, dacă şi-a pus marama înseamnă că e măritată? Îi merge bine? E mulţumită?" După fete urmau băieţi în costume brodate. Cîntece, cu refrenul popular „frunză verde" se succedau în continuare. La sfîrşit a apărut un cîntăreţ de romanţe („Fetiţele din Bucureşti", „Ţărăncuţa", „Seara pe bulevard"), toate şlagărele Bucureştiului burghez dinainte de război. Generalul de Gaulle îşi pusese ochelarii şi mînca liniştit, privind împrejur cu un aer meditativ şi perfect destins. Nu refuza nici un fel de mîncare, cu toate că atunci cînd cina în intimitate, nu gusta decît o supă uşoară, ceea ce făcuse şi în ajun, înainte de a merge la Operă. În faţa insistenţei celor care voiau să-i mai servească ceva, adăugase concesiv: „atunci, mai puneţi şi un pesmet". Dar în public mînca de toate.

Elena Petrescu vorbea întruna. „Trebuie să-i spuneţi că acestea sînt costume olteneşti". Domnul Couve de Murville voia să ştie ce înseamnă *Feteasca* — denumirea unui vin alb; i-am explicat. Apoi, privind spre *gurişi* m-a întrebat dacă era cumva ţigan. Conversaţia se desfăşură atunci în jurul ţiganilor. „În fond de unde vin? E o întrebare la care nimeni n-a putut să-mi răspundă niciodată; unii spun că sînt semiţi...". I-am răspuns că există o teorie potrivit căreia ţiganii sînt originari din India. Ar fi fost arieni, populaţii aduse drept sclavi de hoardele tătare şi împinşi de aceştia spre Europa în al lor *Drang nach Westen*. „E pentru prima dată că mi se răspunde la această întrebare", spuse interlocutorul meu. Vedeam că subiectul

îl interesa. Am vorbit apoi despre ţiganii din Occident care, nu se ştie de ce, nu au acelaşi talent la muzică. Elena Petrescu, căreia îi rezumam cele discutate, nu lua parte la discuţie. Subiectul i se părea lipsit de interes, ba chiar manifesta o oarecare dezaprobare. În ochii ei, ţiganii erau fie nişte oameni de nimic, dispreţuiţi din toate timpurile, fie, conform constituţiei, cetăţeni ca şi ceilalţi. O discuţie obiectivă, lipsită de pasiune, în afara poziţiei oficiale, era ceva de neconceput pentru comuniştii români. Mai tîrziu, Maurice Couve de Murville care se interesa de limba română, m-a întrebat de unde se trage denumirea „Basarabia", care i se părea curioasă. I-am răspuns, adăugînd cîte ceva despre condiţiile în care Basarabia fusese anexată de ruşi pentru prima oară în 1812. Elena Petrescu mi-a şoptit: „nu trebuie vorbit despre aşa ceva...; oamenii ăştia vor să ne tragă de limbă, nu trebuie să avem încredere în ei. Dacă se interesează de Basarabia, spune-i că e vorba de o situaţie specială, atîta tot!". Ministrul francez şi-a dat seama — a tăcut o clipă, apoi am vorbit despre altceva. Cina se lungea. Către sfîrşit, doi dintre oaspeţii francezi şi-au aprins ţigările; alarmată, Elena Petrescu mi-a strecurat pe furiş: „Trebuie să-l chemăm pe ospătarul şef... să meargă să le spună să-şi stingă ţigările!" I-am făcut acestuia un semn şi el s-a apropiat; a urmat un conciliabul şoptit, dar chelnerul, cu mai mult bun simţ decît Elena Petrescu, a refuzat să intervină. În cele din urmă, totul a reintrat în normal. Aş fi vrut să văd pe delegaţii francezi rugaţi să-şi stingă ţigările! Am aflat după aceea că Ceauşescu se temea de fum. Îşi îngrijea sănătatea. Frica sa de boală avea să atingă încetul cu încetul proporţii patologice, ca şi spaima de a fi otrăvit... Alocuţiunile au fost scurtate, muzica înlocuind conversaţia şi umplînd seara. Cina s-a sfîrşit brusc. După ultima înghiţitură, Generalul s-a ridicat de la masă şi odată cu el ne-am îndreptat cu toţii spre locuinţele noastre.

Vineri, 17 mai

Traversarea Olteniei

Ne-am trezit de dimineaţă. Rumoarea mulţimii masată în stradă urca pînă la noi. Aerul matinal mirosea a iasomie. Atmosfera, sonoritatea vocilor îmi erau cunoscute. Trebuie să fie plăcut să dormi în fiecare noapte lîngă o fereastră deschisă spre o grădină plină de regina nopţii, într-o casă veche, în fundul unei curţi bătrîne. În Occident nu mai poţi lenevi, nu mai poţi fi indolent sau indiferent ca aici, într-o provincie a Europei. Pentru cîteva clipe, am invidiat această formă de fericire pasivă, orientală.

La micul dejun un delegat francez, însărcinat cu presa la Elysée, citea telexurile de la Paris. Fuseseră instalate la Craiova trei teleimprimante şi două telefoane. Veştile erau de-a dreptul alarmante: grevele cuprindeau întreaga Franţă. Puteam să ne aşteptăm la orice. Ziua promitea să fie lungă. Generalul de Gaulle ştia că era aşteptat în toate localităţile care despart Craiova de capitală, pe o distanţă de trei sute cincizeci de kilometri. Convoiul celor aproximativ şaizeci de maşini urma să ajungă la Bucureşti seara tîrziu, după ce traversase ca un şarpe negru întinsurile Olteniei. Generalul nu-şi arăta îngrijorarea. Nu i se putea citi nimic pe chip. Îl vedeam bine acum, căci eram aproape de maşina prezidenţială.

Craiova — Balş — Valea Mare — nume care evocau pentru mine Oltenia copilăriei mele. Pe atunci erau cam patruzeci de kilometri de parcurs cu trăsura cu cai, prin nori de praf, de la gara Balş pînă la proprietatea de la Pietroasa. Acum şoseaua era asfaltată, fără nici o căruţă — nu se vedeau decît camioane sau tractoare oprite pe drumurile laterale. În realitate, întreaga circulaţie dintre Craiova şi Bucureşti fusese întreruptă de dimineaţă pînă la trecerea cortegiului prezidenţial. Drumul era bine asfaltat,

în schimb satele rămăseseră aproape la fel. Ar fi trebuit să ne oprim, să facem cîţiva paşi pe ulicioarele laterale neschimbate. Aerul era curat; nu era prea cald, pentru că plouase din nou în timpul nopţii. Cîmpurile, de un verde crud, erau întrerupte de păduri care se întindeau cît vedeai cu ochii. Locuitorii satelor şi cătunelor ieşiseră la marginea şoselei. Totul era foarte rustic, foarte românesc, foarte simplu şi plăcut. Cred că bucuria şi zîmbetele oamenilor au rămas în amintirea tuturor celor care l-au însoţit pe generalul de Gaulle în acel periplu de neuitat, de-a curmezişul Olteniei; surîsul oamenilor, amabilitatea, fericirea lor. *Franţa* — acest nume rezuma pentru ei un summum al civilizaţiei şi al tuturor calităţilor. Oamenii îşi manifestau deschis sentimentele, păstraseră o naivitate pe care Occidentul a pierdut-o. Cum rulam încet, de fiecare dată cînd întîlneam o localitate, vedeam de aproape chipurile ţăranilor: neschimbate, fine, simpatice. Bătrînii salutau făcînd un gest larg cu pălăria, gest antic, plin de noblеţe. Mă lăsam purtată de sentimentul pe care mi-l inspirau aceşti oameni care, în ciuda colectivizării pămînturilor, rămăseseră la fel — oare prin ce miracol? În vecinătatea fermelor de stat se vedeau numeroşi tineri muncitori agricoli a căror ţinută contrasta cu aceea a ţăranilor autentici. Stăteam de vorbă cu şoferul care îmi spunea că tinerii erau diferiţi, mai ambiţioşi, mai ageri, mai avizi de cunoştinţe tehnice: „Ei nu sînt ca noi, doamnă, sînt mai greu de mulţumit, au ambiţii...". Apoi adăugă că nu văzuse niciodată oamenii manifestînd ca astăzi: „Sînt şofer, am însoţit multe delegaţii străine, înalte personalităţi, dar niciodată n-am trăit aşa ceva; oamenii aclamă din toată inima. Trebuie să mai spun că n-am mai văzut niciodată un asemenea bătrîn ca acest preşedinte al Franţei! Uite-l cum se ridică în picioare pentru ca poporul să-l vadă — da, aşa se cuvine, Dumnezeule, niciodată n-am văzut aşa ceva!" Generalul de Gaulle se ridica în picioare de îndată

ce vedea popor adunat, lucru care se petrecea în fiecare sat. Urmîndu-l aveam sentimentul că participam la mersul istoriei — căci în fiecare clipă preşedintele Republicii franceze făcea istorie, cu atît mai mult vizitînd aceste meleaguri pe unde Faima poposise rareori. Spre deosebire de Gomulka în Polonia, care rămînea aşezat, lăsînd toate onorurile ilustrului oaspete, Ceauşescu, de fiecare dată se ridica şi el, ca să beneficieze de gloria Generalului şi să-şi sporească astfel popularitatea. La Slatina, mic orăşel agricol, fusese prevăzută o oprire în centru, într-un decor demn de ultima scenă a *Scrisorii pierdute:* femei în costum naţional au înconjurat pe D-na de Gaulle şi i-au pus pe umeri o maramă, la fel au procedat şi cu celelalte doamne franceze. Se oferau buchete Generalului care stătea în picioare în mijlocul mulţimii, foarte vizibil, gustînd din pîine şi sare şi bînd dintr-o ploscă pe care o ridica foarte sus. Atmosfera era luminoasă şi însorită, oamenii, veseli; franţuzoaicele — D-na de Gaulle cu pălăria ei bleumarin şi D-na Couve de Murville în galben deschis — păreau încîntate în mijlocul pieţei înconjurate de case şi grădiniţe asimetrice. Apoi oaspeţii şi-au regăsit maşinile şi au pornit din nou însoţiţi de uralele care nu se mai sfîrşeau. La toate colţurile de stradă, coruri, muzică, iar la ferestre oameni sprijiniţi în coate, avînd alături vase de flori puse la vedere. Se putea ghici că în interior totul era vechi şi uzat, dar chipurile erau pline de viaţă.

Ne-am oprit apoi la uzina de aluminiu de la Slatina, o uzină nouă, construită de curînd cu ajutorul Franţei. Eram alături de General în momentul în care strîngea mîinile familiilor de tehnicieni francezi care lucrau aici; apoi, potrivit obiceiului său, Generalul a ţinut să meargă în celălalt capăt al clădirii. Odată vizita terminată, după ce a semnat în cartea de aur, iar cei din jurul său se pregăteau să-l conducă spre maşină, Generalul a zis: „nu pot pleca aşa, fără să le spun la revedere" şi s-a întors brusc spre

mîinile întinse, dînd la o parte garda de corp, luată prin surprindere.

Înainte de dejun, undeva pe marginea drumului, fusese prevăzut un popas cu acompaniament muzical. Sub nişte umbrare se pregătiseră băuturi răcoritoare. Generalul a luat loc într-un fel de chioşc, în jurul unei mese rotunde, împreună cu D-na de Gaulle, cu Ceauşescu şi cu soţia acestuia. Am putut să ne spălăm pe mîini în spatele unui paravan. O tînără în costum naţional turna apa. O alta îţi întindea un prosop. Oglinda ovală, agăţată deasupra chiuvetei, reflecta strălucirea soarelui şi a frunzişului, deformînd îngrozitor chipurile. Ne-am aşezat la o masă împreună cu şeful serviciului de Siguranţă de la Elysée, căruia i s-a alăturat în curînd secretarul general de la Elysée, Bernard Tricot şi soţia sa. Fete în costum naţional veniră să se fotografieze cu noi, dar fură trimise repede înapoi de un responsabil local („Întoarceţi-vă la locul vostru!"). În momentul în care eram gata de plecare, ambasadorul Franţei mă luă de braţ. Taraful venea după noi. Ambasadorul schiţă un pas de dans spre uimirea spectatorilor locali.

Cortegiul motorizat sosi în sfîrşit în oraşul Piteşti. Un cor patriotic intonă imnul „Trei culori". Oprire şi discursuri în mijlocul unei populaţii care se înghesuia să ofere buchete de flori, pîine şi vin. Ritualul se repeta. O mulţime entuziastă şi naivă vedea în persoana marelui om — generalul de Gaulle — profetul a ceea ce era mai perfect pe lumea asta — Franţa. Locuitorii din Piteşti ignorau ironiile Istoriei, ei nu ştiau ce se petrece în Franţa şi că Generalul risca să trăiască aici ultima sa apariţie glorioasă în public.

La următoarea oprire de la Topoloveni, am tradus la microfonul reporterului de la ORTF, J.P. Elkabbach, discursul lui Ceauşescu rostit cu gesturi sacadate, cu obrazul congestionat, din ce în ce mai „dictator", într-un stil pe care l-ar fi dorit degajat şi gaullian. Un cor a intonat

din nou „Trei culori", imn ce se potrivea bine cu nota națională evocată de generalul de Gaulle în toate discursurile sale, tema independenței și a latinității. O expoziție cu obiecte de artizanat fusese instalată alături de cîntăreți; niște femei torceau și țeseau la vechi războaie de țesut. Camerele de filmat s-au repezit asupra acestor tablouri folclorice. Mi s-a dăruit un buchet de flori, — al treilea —. Mihai Stúrdza a primit o ploscă plină cu vin care s-a vărsat în mașină. Jucîndu-și neobosit rolul, Generalul era tot în picioare sub soarele care ardea din ce în ce mai tare. Din cînd în cînd, convoiul se oprea, acoperișul mașinii sale se închidea dar nu pentru multă vreme, căci ținea să onoreze primirea pe care i-o rezervase cea mai mică localitate.

Dejun la țară

Dejunul propriu-zis a avut loc la Micești, într-o casă de țară situată în mijlocul unui parc agreabil, o fostă proprietate a familiei Istrate Micescu. Masa se compunea din mîncăruri specific românești: sarmale, mămăligă, pește în saramură, plăcintă cu brînză, frigărui. Orchestra cînta la doi pași de invitați. „Ce tărăboi!" exclamă un înalt personaj francez, exprimînd impresia generală. Generalul mînca cu poftă, privind în jurul lui. Bucătăria era fină — amintind de vechea Românie; cît despre noii stăpîni ai țării, șefii comuniști, asta era altă poveste!... Lipsa lor de conversație era din nou compensată de lăutarii țigani, de sunetul strident al cîntăreților din fluier, țambal și cimpoi, care se produceau la doi metri de masă, în spatele invitaților. M-am așezat în spatele D-nei General. Îi vedeam pistruii de pe gîtul împodobit cu un șirag de perle. Avea părul foarte scurt și frizat sub o tocă de paie, profilul rece, clasic, ochii

albaştri uşor bombaţi. Era distantă, dar cîteodată ştia să rîdă vesel. Cînd lăutarii reîncepură, îndată după ultimul refren, îl zării pe Maurice Couve de Murville tresărind. Cîntăreţele una după alta cîntau foarte tare, ca în ajun la „Minerva". Reţin un refren absurd, interminabil: „Eşti şarpe cu trupul felin...". Emil Bodnăraş, secundul lui Ceauşescu, întorcea capul şi privea peste umăr de fiecare dată cînd apărea o nouă cîntăreaţă. Acest zbir era amator de romanţe sentimentale. Chipul său, cu nas borcănat de ucrainian amestecat cu tătar, cu fruntea pătrată şi ochi mici, de nepătruns, vibra la melodiile populare care îi plăceau. Ceauşescu de asemenea întorcea des capul, căci lăutarii cîntau chiar în spatele lui, şi discuta cu Elena Ceauşescu aşezată în partea cealaltă a mesei, fără să se adreseze D-nei Couve, aflată la stînga lui, sau d-nei General, aşezată la dreapta. Doamna Couve se întoarse spre mine şi readuse în discuţie problema ţiganilor, precizîndu-mi că soţul ei era foarte interesat de originea lor. Reluai teoria pe care o dezvoltasem în ajun la „Minerva" şi, cum Ceauşescu trăgea cu urechea, repetai traducînd în româneşte. Subiectul nu-l interesa. Ridică din umeri: „*Poveşti*, zise el..." lăsînd să se înţeleagă că nu se putea discuta „ştiinţific" despre originea ţiganilor. Cultura istorică a Şefului României provenea dintr-un manual de marxism, revăzut şi corectat de Stalin şi dintr-o versiune fantezistă a istoriei româneşti. Îmi amintesc că la un moment dat în timpul primelor „întrevederi protocolare", generalul de Gaulle menţionase existenţa ruinelor romane în România; Ceauşescu se strîmbase, căci, după cum se ştie, preferinţele lui se îndreptau spre daci, oameni ai pămîntului, nu spre cuceritorii romani. Ar fi fost de rîs dacă din toate acestea n-ar fi reieşit un fapt cumplit: acela că, pentru a-şi exercita

puterea, dictatorii secolului XX nu au avut nevoie de cultură. Că şefii comunişti ce deţineau puterea în România nu au avut nevoie de cultură era un lucru absolut evident. În materie de Istorie, Ceauşescu prefera defilările în costume de epocă, reconstituirile teatrale în locuri istorice, precum Suceava, vechea cetate a Bucovinei. Cînd strîngea mîna unui erou întruchipat de vreun actor, se considera el însuşi un descendent al voievozilor. Odată la Sarmizegetuza s-a înconjurat de daci îmbrăcaţi în piei de urs şi s-a considerat regele lor. S-ar putea ca în sufletul acestui *aparatcik*, animat de altfel de un patriotism primar dar autentic, să se fi ascuns un histrion.

Priveam pe fereastră arborii, cerul, atmosfera bucolică, natura intactă. Ceauşescu vorbea cu Elena Ceauşescu aşezată în faţa lui, alături de General. Dialogul lor pe deasupra mesei trăda o jenă. Bodnăraş făcu semn unui lăutar şi le arătă celor de lîngă el cimpoiul brodat; cimpoierul se simţi obligat să reia de la capăt bucata muzicală. Întîlni privirea excedată a unui consilier francez, care însă nu rezistă cînd se serviră fragi în cupe de porţelan. Luă o porţie mare, dar refuză brusc frişca în care era cît pe-aci să-şi moaie mîneca. Ce stranie adunare în jurul mesei în această casă patriarhală, o casă de ţară, într-un decor de altădată care te ducea cu gîndul la zile de vară leneşe şi visătoare! Oaspeţii francezi erau prezenţi aici din datorie — toţi erau mai mult sau mai puţin îngrijoraţi de evenimentele care se petreceau la Paris. Ceauşescu, aşezat între D-na de Gaulle şi D-na Couve, privea pieziş, peste umăr, spre ţiganii care cîntau cu foc ca să placă Şefului suprem şi acoliţilor săi. O dată cu ultima înghiţitură, Generalul dădu semnalul plecării. În zece minute noi, interpreţii, am dejunat în jurul unei mese cu tot felul de mîncăruri din care se întruptaseră puţin mai devreme

predecesorii noştri, securişti, ziarişti şi poliţişti. Generalul coborî scările obligîndu-şi suita la o cursă rapidă şi, cît ai clipi, uşile maşinilor se trîntiră şi convoiul porni de-a lungul aleilor umbroase, ieşi prin poarta înaltă din lemn sculptat şi îşi reluă drumul.

Începe ultima parte a călătoriei... La Găeşti ne aşteaptă o mulţime imensă. În lumina amurgului un cor interpreta imnuri în mijlocul unei pieţe (mereu „Trei culori"). Spectacolul atîtor mii de oameni adunaţi, care se repeta, devenise ceva halucinant. Şoferul maşinii noastre se bucura de fiecare dată cînd silueta Generalului se ridica în picioare în mijlocul mulţimii. Începeam să ne resimţim de pe urma atîtor urale şi strigăte care reîncepeau în fiecare localitate, adică la fiecare zece minute! Undeva, nu mai ştiu unde, o ţărancă s-a repezit cu o hîrtie în mînă ca s-o dea Generalului de Gaulle, dar miliţienii au respins-o cu brutalitate. Scene similare s-au repetat de cel puţin trei ori, spărgînd o clipă zidul aparenţelor în faţa căruia evoluam. Se ştie că oamenii aveau multe lucruri de spus marelui domn care traversa aceste biete locuri de ţară, oraşe şi tîrguri de la marginea Europei. Întîlnirea Franţei cu poporul român a fost tulburătoare. Francezii au rămas impresionaţi de „gentileţea" oamenilor. Înţelegeau ei oare ce voiau să exprime Românii? Căci existau în adîncul privirilor multe chemări, multe lucruri nespuse, subînţelesuri cu adevărat româneşti...

La Tîrgovişte ne-a fost rezervată o primire triumfală în incinta a ceea ce fusese, în trecut, cetatea şi curtea voievozilor Valahiei. Lui Ceauşescu îi plăcea acest gen de spectacol. Panduri cu bucium de păstori şi fete în rochii de epocă, aliniaţi pe ziduri, compuneau un „tablou istoric". Ceauşescu a rostit apăsat un discurs cu trimiteri la trecutul istoric al Valahiei, al cărui continuator se consideră. Nori de baloane trimise spre cer dădeau un aspect de bilci la

ceea ce se dorea a fi grav şi istoric. Ca să înconjurăm ruinele cetăţii, păşeam pe covoare din ramuri de brad cu miros plăcut. Biserica princiară, restaurată, era superbă, mai ales în interior, unde am fost conduşi de un ghid care i-a arătat Generalului icoanele şi anafornitele, edificiul fiind în prezent transformat în muzeu. Generalul a spus: „Este frumos!", dar cu un aer distrat şi grăbit. Cineva din delegaţia franceză îmi spuse că întoarcerea la Paris va avea loc a doua zi, sîmbătă, în loc de duminică. Pentru francezi neliniştea creştea, dar rolurile trebuiau jucate pînă la capăt; trebuia salutat şi zîmbit în faţa poporului adunat. La un moment dat, Ceauşescu, care se gîndea la propria lui glorie, se lăsă purtat de o impetuozitate oratorică pe care nu i-o cunoşteam, cînd brusc s-a întrerupt în mijlocul unei fraze: „România şi Franţa se ajută reciproc, Franţa îi oferă României sprijinul ei, iar România...", secretarul general de la Elysée şopti lîngă mine: „ajută Franţa să rezolve problema studenţilor din Cartierul latin..." Fiecare nu se gîndea decît la asta, dar eram înconjuraţi de o mulţime entuziastă şi generalul de Gaulle ţinea să nu transpară nimic în faţa bucuriei populare. Cortegiul a traversat rapid regiunea rafinăriilor de petrol cu coşuri deasupra cărora ardeau flăcări ce se decupau pe cerul asfinţitului. Seara se lăsa destul de repede în timp ce ajungeam în piaţa centrală din Ploieşti. Un vast spaţiu tapisat cu ramuri ţinea loc de estradă. Ascultam discursul interminabil al lui Ceauşescu „către poporul său" şi răspunsul concis al Generalului. În lipsa unei estrade şi fără microfoane te întrebai ce a putut să vadă şi să audă mulţimea. Urcînd din nou în maşină, Generalul remarcă: „Cred că nu m-au văzut". Fără îndoială conducătorii comunişti nu ţineau să rişte ca un contact mai strîns între General şi popor să degenereze într-o manifestaţie explozivă de entuziasm naţional sau poate şi mai rău. Generalul oricum nu era dispus acum să facă mai mult

decît strictul necesar, altfel publicul român i-ar fi oferit un teren ideal pentru unul dintre acele discursuri de-ale sale făcute ca să trezească entuziasmul mulţimilor.

De la Ploieşti încolo am rulat pe întuneric. Era o seară de vară cu adieri de parfum de tei şi de trandafiri. Farurile luminau pe locuitorii masaţi pe marginea drumului care ne aşteptau de ore întregi...; lor nu le fusese dat să participe la cea mai frumoasă şi delirantă parte a zilei. O ultimă oprire este prevăzută într-o grădină de vară, la cîţiva kilometri de Ploieşti: cu mititei şi dansuri folclorice. O masă de onoare era pregătită în faţa „terasei". Dansatorii făcură un lanţ şi îl invitară pe generalul de Gaulle să se alăture *periniţei,* dar acesta refuză. Ceauşescu merse pentru cîteva minute. Generalul de Gaulle avea obrazul congestionat din cauza soarelui. Era obosit. În jurul meu, invitaţii francezi laudă ospitalitatea românească. Fuseseră impresionaţi de satele Olteniei unde văzuseră în faţa fiecărei case o masă avînd deasupra un covor şi un vas de flori, — „masa trecătorului" —, ca un îndemn către oaspeţi. Era ceva deosebit, ceva insolit şi emoţionant, spuneau ei.

Ultima parte a drumului pînă la Bucureşti s-a derulat în mare viteză, cu farurile aprinse. Citeam în treacăt numele localităţilor care îmi evocau amintiri: Potigrafu, Pucheni, Săftica, Snagov. Maşina era plină de flori: garoafe roşii şi albe, buchete de cale. Obosiţi de atîta zgomot şi mulţime, am ajuns din nou în cartierul Floreasca. La Vilă, şeful securiştilor mi s-a adresat cu un aer îngrijorat: „Doamnă, ce se întîmplă cu Franţa? Studenţii au ocupat Sorbona, s-au ridicat împotriva generalului de Gaulle! Sînt anarhişti, doamnă, să ştiţi că la noi nu se aprobă aşa ceva..." Încerca oare să afle dacă plecarea noastră din România fusese grăbită, sau se prefăcea că nu ştie? În cameră mă aştepta un pachet mare, legat cu o panglică tricoloră, „din partea preşedintelui Consilului de Stat". Era un covor ţesut şi trei sticle de vin şi ţuică.

Sîmbătă 18 mai

La Facultatea de Drept din Bucureşti

Pentru ultima zi programul prevedea o vizită la Universitatea din Bucureşti. Studenţii l-au ovaţionat pe General şi i-au cîntat „Gaudeamus igitur". Sute de persoane se adunaseră în jurul Facultăţii de Drept, dar afară nu se instalase nici un megafon, astfel că Generalul n-a fost auzit decît de cei care au avut acces la *aula maxima*. El s-a îndreptat printre două rînduri de studenţi spre sala de dezbateri a Consiliului facultăţii, unde a fost primit de rector şi de profesori. Alocuţiunea în franceză rostită de ministrul învăţămîntului, aflat în picioare de cealaltă parte a mesei, în faţa Generalului, s-a sfîrşit cu un omagiu în limba latină. Ministrul a răspuns apoi la întrebările Generalului privind examenele de admitere la Universitate şi sistemul de selecţie, probleme care reţineau în mod vizibil atenţia preşedintelui francez. În lumea universitară domnea o atmosferă mult mai destinsă decît printre responsabilii politici. Profesorii vorbeau franţuzeşte, contactul cu intelectualii era lesnicios. În ambianţa universitară, Ceauşescu şi membrii Comitetului Central păreau nişte „outsiders", trecuţi pe planul doi, dar numai *în aparenţă*. Discursul Generalului în faţa profesorilor şi a studenţilor (trei pagini şi jumătate — cam trei minute de pagină) a durat circa un sfert de ceas. Se putea urmări pe chipuri interesul respectuos stîrnit de fiecare cuvînt rostit de preşedintele francez. Generalul îşi pusese hîrtia pe pupitru şi îşi rostea discursul pe dinafară, cu gesturile şi arta sa oratorică obişnuită. Referirile sale ar fi putut fi desigur completate, lărgite prin improvizaţii, dar el nu dorea să spună mai mult. În momentul în care a pronunţat pe româneşte *„mult e dulce şi frumoasă limba ce-o vorbim"*, aplauzele au izbucnit de pretutindeni. Aşa se scrie Istoria

funcţionari obscuri găsesc o frază, un om important o pronunţă şi ea devine celebră. Sub cupola amfiteatrului, adunarea a ţinut mult prea puţin. Întîlnirea dintre generalul de Gaulle şi studenţi a fost încadrată în limite stricte, astfel încît să nu scape de sub control. Înainte de a părăsi Facultatea de Drept, Generalul a semnat în cartea de aur aflată în biroul decanului. Studenţii l-au înconjurat, schiţînd chiar o mişcare spontană de apropiere de maşina lui. Generalul a strîns cîteva mîini, dar mulţimea a fost prompt îndepărtată. Cortegiul s-a pus din nou în mişcare sub soarele puternic, a urcat iar Bulevardul Elisabeta spre Calea Victoriei, a trecut prin faţa fostei cafenele literare Capşa şi a fostului Teatru Naţional, cel bombardat de nemţi în 1944. Calea Victoriei părea că doarme sub soarele amiezii. Consilierii tehnici de la Elysée, care se urcaseră alături de mine în maşină, îmi ascultau distraţi explicaţiile. Politeţea le ascundea cu greu îngrijorarea. Plecarea urma să aibă loc în aceeaşi seară, dar nimic nu fusese încă anunţat oficial.

La ora 11, o parte a cortegiului s-a îndreptat spre Consiliul de Stat pentru o a treia şi ultima discuţie lărgită. Generalul, vizibil obosit, şi-a scurtat intenţiile. Ceauşescu era satisfăcut. Punctele esenţiale au fost din nou rezumate: Crearea unei comisii guvernamentale mixte, întărirea cooperării. Un comunicat urma să fie redactat pentru presă. Spre sfîrşitul discuţiei, Generalul s-a întors spre Ceauşescu făcînd un gest larg cu mîinile, după cum avea obiceiul şi l-a invitat în mod oficial să viziteze Franţa. Flatat, Ceauşescu se înroşi la faţă şi îşi pierdu glasul pentru o clipă. Răspunse încet: „Desigur, domnule Preşedinte; şi putem să fixăm o dată de pe acum, nu-i aşa?" (vorbea aplecîndu-se spre Maurer). Invitaţia Generalului era un gest de curtoazie politică care încununa relaţiile legate pînă atunci de Ceauşescu cu Occidentul. Ceauşescu n-a pierdut nici o clipă pentru a profita de onoarea ce i se făcuse. Vara anului 1970 a fost reţinută cu titlu provizoriu pentru vizita

la Paris a preşedintelui român. Cel care avea să-l primească era Georges Pompidou. Pentru generalul de Gaulle anul 1970 avea să-i fie anul morţii, dar, în acea dimineaţă însorită, în timp ce părăsea Consiliul de Stat împreună cu suita, salutat de mulţimea românilor adunaţi în piaţa Palatului, nimic nu lăsa să se ghicească tragicul deznodământ.

Întorcindu-ne la Vila Florească, am găsit un bilet depus de serviciul de securitate de la Elysée: „Pentru ca bagajele Dvs. să poată fi expediate, vă rugăm să vă pregătiţi valiza pînă la ora 18..."

Ultimul act de la ambasada Franţei

Saloanele ambasadei Franţei erau înţesate de lume: erau prezenţi membrii Comitetului Central şi ai guvernului, patriarhul României, corpul diplomatic, membrii Academiei. Supravieţuitori ai societăţii Bucureştiului de altădată, cîţiva bătrîni ofiţeri din primul război mondial decoraţi cu medalii franceze se aflau şi ei acolo. Nici un om politic dinainte de regimul comunist nu figura printre invitaţi, pentru simplul motiv că în România nici o figură de o oarecare-importanţă nu scăpase din închisorile anilor cincizeci. Ruptura dintre *înainte* şi *după* era consumată... Cîţiva foşti militari se apropiară de generalul de Gaulle şi evocară amintiri legate de prezenţa armatei franceze în timpul primului război mondial pe frontul românesc. Am fost rugată să rămîn alături de General şi de D-na de Gaulle; salutam de departe persoanele cunoscute. Profesorul Alexandru Rosetti îmi promise să-mi trimită cărţile lui. Nişte prieteni îmi anunţară, în culmea fericirii, viitoarea lor călătorie în Franţa. În spatele meu, şeful protocolului român, numai zîmbete acum, era gata-gata să

mă ia de braţ. Era o înghesuială teribilă. Ceauşescu şi soţia sa întîrziau. După ce i-au aşteptat sus, în capul scării, Generalul şi d-na de Gaulle s-au retras într-un salon alături, împreună cu aghiotantul şi cu mine. Generalul mă privi amabil: „Înţeleg, doamnă, că vă întoarceţi cu noi?" „Vă urmez, domnule Preşedinte", şi am adăugat: „Le-a plăcut *mult e dulce şi frumoasă...*". Generalul surise şoptind: „N-am pronunţat prea bine pe româneşte...". Tocmai în acel moment a sosit Ceauşescu. Am coborît atunci printre invitaţi. Într-o parte a salonului de jos au luat loc doamnele de Gaulle şi Couve de Murville, cărora le-au fost prezentate pe rînd, soţiile oficialilor care, după două minute cedau locul altor doamne. Ajutam la prezentări.

Se formară două cercuri, unul în jurul Generalului, celălalt în jurul d-nei de Gaulle. Femeile erau prezentate d-nei de Gaulle, bărbaţii Generalului. „Cum merg.vînzările, domnule ministru al Comerţului exterior?" „Mai puţin bine decît importurile, domnule Preşedinte." „Da, e întotdeauna mai uşor să cumperi decît să vinzi. Şi *noi* ca şi *dumneavoastră* trebuie să învăţăm să vindem..." Auzeam frînturi din conversaţia lor. Eram aşezată lîngă pian, între D-na Couve de Murville şi D-na Maurer. D-na Couve o întrebă pe soţia lui Maurer dacă era adevărat că picta. D-na Maurer răspunse dînd din cap: „Nu, nu eu, fiul meu!" Am tradus pentru D-na Couve, care insistă din politeţe: „Fiul d-vs face studii de pictură?" „Nu, pictează numai ca să se distreze cînd se întoarce acasă", replică D-na Maurer cu aerul plictisit. La un moment dat, Elena Ceauşescu îi şopti cu voce joasă, surîzînd: „Trage-ţi fusta, dragă, că se vede totul pînă sus", la care D-na Maurer tresări şi, foarte jenată, îşi aranjă fusta; canapeaua era joasă şi moale! Atunci, cu un aer vinovat, ea se ridică şi se duse să se aşeze pe un scaun. În 1968, Elena Ceauşescu nu ieşise încă din umbra soţului ei, dar reputaţia ei era de-acum stabilită. Se ştia că

era răutăcioasă, în special față de soțiile nomenclaturiștilor, pe care era geloasă.

În acest timp D-na de Gaulle se întreținea cu soțiile membrilor corpului diplomatic. Printre ele, îmbrăcate în togă sau lungi tunici, se aflau neveste de ambasadori ai țărilor africane acreditați în mai multe țări din Est. Ambasadoarea Etiopiei, venită întîmplător de la Belgrad, era timidă și surizătoare. Rămăsese în picioare lîngă pian. *A trebuit s-o împingem* spre D-na de Gaulle. În timpul conversației, priveam pe fereastră invitații care invadaseră grădina. M-a izbit amestecul heteroclit de chipuri așa cum îmi apărea în cadrul acela de verdeață atît de reprezentativ al vechiului București. Noua și obscura clasă politică românească se întîlnea aici în mod excepțional cu resturile fostei burghezii și cu intelectualitatea care mai frecventau ambasadele străine. Oaspeții francezi, reprezentanții unei societăți ce evoluase fără să rupă cu trecutul — însuși generalul de Gaulle, om din generația de dinainte de 1944, aparținea unei lumi care își păstrase tradițiile și stilul, — erau nevoiți să primească „noua clasă". Aerul interlop al celor ce dețineau puterea în România era deosebit de vizibil în ambianța vechii ambasade franceze din strada Biserica Amzei, rămasă fidelă stilului european al orașului dintre cele două războaie, căruia Paul Morand i-a fixat amintirea în neuitatul său *Bucarest*. Istoria consacră faptele, „realitățile": cei care dețin puterea, burghezi sau comuniști, se frecventează, se primesc unii pe alții, dar o mare diferență îi desparte în privința culturii, uzanțelor, stilului; diferență care s-a simțit în tot timpul călătoriei Generalului în România: conducătorii români erau stăpîni absoluți, conducătorii francezi își exercitau autoritatea asupra unor oameni apărați de lege. Contrastul dintre raporturile de autoritate de o parte și de alta era izbitor, chiar în ambianța discretă a acelor zile protocolare. În anturajul Generalului, în ciuda obligațiilor impuse, se respira liber, respectarea disciplinei nu împiedica purtarea firească a oamenilor. În

schimb, în anturajul conducătorilor români domnea o atmosferă de constrîngere, ceva sinistru şi apăsător care lăsa să se întrevadă esenţa poliţienească a autorităţii lor.

Recepţia la ambasadă s-a sfîrşit devreme. Ceauşescu a dat semnalul plecării. Invitaţii au năvălit din grădină spre interior ca să asiste la plecare. În mijlocul îmbulzelii iscate, o doamnă în negru m-a tras de mînecă. Voia să-i ofere Generalului un cadou, o veche icoană pe care nu îndrăznise s-o aducă. Am sfătuit-o s-o depună la ambasadă cu o scrisoare adresată Generalului şi am asigurat-o că o va primi. Dar persoana nu putea să-şi stăpînească frica şi emoţia. A reuşit ea oare să-i trimită în cele din urmă icoana generalului de Gaulle? Chiar atunci Generalul şi D-na de Gaulle s-au retras într-un salonaş împreună cu şeful de protocol. Am profitat de acel moment pentru a-mi întîlni prietenii în grădină. Pauza fu scurtă, căci imediat s-a dat semnalul de plecare. Decolarea era prevăzută pentru ora 20 d. pe aeroportul Băneasa. Sosirea la Paris, unde drapelul negru flutura deasupra Sorbonei, urma să aibă loc cu douăsprezece ore mai devreme decît se prevăzuse iniţial.

Îndată ritmul s-a schimbat. Trebuia să ne grăbim. Pentru ultima oară cortegiul a străbătut traseul cunoscut: Aleea Trandafirilor, Arcul de Triumf, Piaţa Scînteii, Fîntîna Mioriţa, podul Băneasa. Mulţimea era din nou prezentă la întîlnire. Brusc, ne-am auzit strigaţi, voci s-au ridicat din dreapta, venind dinspre un grup de tineri. Era încă destulă lumină. În lungul asfinţit de vară aerul uscat mirosea a pămînt şi a iarbă. În umbra şerii, uralele şi strigătele de rămas bun aveau ceva dramatic, aproape wagnerian. Un fel de fatalitate apăsa asupra acelor clipe legate de conştiinţa evenimentelor care aveau loc în Franţa. Mulţimea se întindea pînă la aeroport. Am avut impresia că protocolul de rămas bun s-a desfăşurat într-un ritm destul de rapid. Avionul prezidenţial, — aceeaşi Caravelle albă —, era oprit lîngă covorul roşu, ca un obiect insolit a cărui prezenţă îi

se impunea deodată. În timp ce se cînta *Marseilleza* şi Imnul românesc, s-au aprins proiectoare puternice. Ceauşescu a rostit apăsat o ultimă alocuţiune cu plăcerea de a-şi prelungi succesul din ultimele zile. În jurul proiectoarelor, întunericul devenea tot mai adînc. Multe salutări îl însoţiră pe General şi suita sa pînă la scara avionului. Prin hublou, în momentul în care avionul se puse în mişcare, i-am văzut pe Ceauşescu şi anturajul său fotografiindu-se în faţa estradei. Luminaţi din plin, afişau chipuri surîzătoare în timp ce poporul era masat în întuneric. Presupun că s-au întors acasă şi au băut în cinstea succesului lor, scăpaţi, în sfîrşit, de sub tensiunea ultimelor zile. Marele conducător occidental se întoarse în ţara lui, unde bîntuia furtuna.

Pe toată durata zborului de întoarcere, în spatele avionului atmosfera a rămas destinsă. Vorbeam cu voce tare, glumeam, amintindu-ne între noi de expresiile securiştilor lui Ceauşescu care reuşeau cu greu să-şi ascundă adevărata înfăţişare. Nu le venea să creadă, ne spuseră prietenii noştri din serviciul palatului Elysée, auzindu-i pe omologii lor vorbind cu familiaritate despre „Mătuşa Yvonne" şi despre „marele Charles". Mihai Sturdza şi cu mine aveam buzunarele pline de hîrtii, petiţii, comisioane, mesaje, uneori naive, adresate Generalului pe care oamenii ni le dăduseră pe furiş şi pe care le-am trimis a doua zi la Elysée.

Apropiindu-ne de Paris, nervozitatea generală creştea. Circula zvonul că, în cazul în care pe Orly se vor afla manifestanţi ostili, vom ateriza la Villacoublay sau în altă parte. Paradoxul era resimţit în mod dureros; după aclamaţiile triumfale ale poporului român, ne puteam aştepta la huiduielile Parisului. În cele din urmă am aterizat totuşi la Orly, unde domnea calmul. Sosirea s-a desfăşurat normal. Maşinile aşteptau de cealaltă parte a aerogării oficiale, Generalul şi suita traversară salonul de onoare pentru a saluta guvernul înainte de a lua loc în maşină.

Întoarcerea la Paris s-a făcut pe un itinerar deviat: pe bulevardele de la periferie pînă la Issy-les-Moulineaux, podul de la Garigliano, malurile Senei. Plouase uşor peste oraş. Trecînd pe la Grand Palais, am ajuns la Elysée fără să vedem picior de manifestant. În curtea palatului Elysée, Generalul şi D-na de Gaulle au dispărut pe scara principală. Mihai Sturdza şi cu mine ne-am aşteptat bagajele într-un birou, citind ziarele; retraşi în clădirea Sorbonei, pe care o ocupau, studenţii ameninţau să răstoarne guvernul. Totul lăsa să se creadă că zilele următoare vor fi critice. Călătoria în România aparţinea trecutului. Intrasem într-un prezent violent şi nesigur. Bagajele au sosit în sfîrşit cu un furgon special, direct de la Orly. O limuzină Citroën DS ne-a dus acasă în jur de miezul nopţii. România era deja foarte departe.

*

* *

Văzut din Franţa, momentul călătoriei în România a putut să pară inoportun. Ulterior evenimentele din mai '68 au contribuit la estomparea evenimentelor. În realitate, călătoria generalului de Gaulle a îmbrăcat o semnificaţie deosebită. Ea venea într-un moment în care românii, după douăzeci de ani de stalinism, aveau impresia că îşi regăsiseră o parte din memorie. Vizita Generalului, prima vizită a unui şef de stat francez în această ţară, se lega de această memorie, simbolizînd rolul cultural şi politic al Franţei în istoria României moderne. Prin reacţia sa spontană, populaţia românească a arătat că a înţeles semnificaţia călătoriei. Generalul şi-a dat seama de acest lucru şi a onorat primirea făcută de populaţie neprecupeţind efortul personal, mai ales în decursul lungii şi obositoarei călătorii în provincie.

Paradoxul istoriei sau fatalitatea au vrut ca această vizită simbolică să aibă loc în plină ascensiune politică a lui Ceauşescu. Prestigiul Generalului l-a plasat pe

Ceauşescu pe orbita internaţională, atribuin[illegible] dimensiunile unei personalităţi importante printre oamenii de stat din Est. Reputaţia sa în Occident i-a permis lui Ceauşescu să-şi întărească poziţia în interior, în acei ani cînd, prin uneltiri, şi-a înlăturat rivalii, pentru a se impune ca dictator absolut.

Cînd generalul de Gaulle a sosit în România, regimul comunist era la putere de douăzeci de ani. Fostul şef, Gheorghiu-Dej, murise în 1965. Trei zile mai tîrziu Nicolae Ceauşescu era numit secretar general al partidului. Colectivizarea era încheiată (Ceauşescu îşi cîştigase aici noi galoane înfrîngînd rezistenţa ţăranilor) burghezia şi chiaburii lichidaţi, aflaţi în închisori şi lagăre. Se obţinuse plecarea trupelor ruseşti în schimbul obţinerii ordinei garantate, aşa că regimul putea să-şi permită să dea puţin drumul la şurub. După teroare se impunea o destindere. Marea cotitură ideologică a fost marcată de întoarcerea sentimentului naţional, destinat să cîştige populaţia şi să consolideze autoritatea noii echipe conducătoare, compusă, de altfel în majoritate, de personaje aflate la putere din timpul lui Gheorghiu-Dej. Primii ani ai lui Ceauşescu ca secretar general, apoi şi ca preşedinte al Consiliului de Stat, au fost resimţiţi în interior ca o epocă de destindere în contrast cu cumpliţii ani cincizeci. Discursul patriotic, redescoperirea istoriei naţionale (chiar în versiune retuşată) au fost însoţite de o intensă activitate diplomatică în direcţia Occidentului: trimiteri de emisari, contacte destinate să refacă legăturile cu Europa occidentală, dar şi cu alte continente.

În ianuarie 1967, guvernul român a fost primul care a stabilit relaţii diplomatice cu Republica Federală Germană. În luna august a aceluiaşi an, Ceauşescu l-a primit oficial pe Willy Brandt, pe atunci vice-cancelar şi ministru al Afacerilor externe al Germaniei de Vest. Tot atunci, în august 1967, partidul comunist român a comemorat solemn

cincizeci de ani de la bătălia de la Mărăşeşti, cîştigată în 1917 împotriva germanilor, cu ajutorul Franţei. Evenimentul s-a desfăşurat în prezenţa veteranilor români şi francezi invitaţi la ceremonia militară şi patriotică destinată, între altele, să cîştige simpatia Franţei. În acest context de deschidere spre Vest şi de lansare a unei politici bazate pe afirmarea identităţii naţionale se situează întîlnirea Generalului cu Ceauşescu în mai 1968.

Pentru a măsura amploarea virajului făcut de politica românească, este interesant să relevăm cum apărea imaginea generalului de Gaulle în presa română din primii ani ai regimului comunist. În 1947, *Scînteia*, organul PCR, sub pana directorului său Silviu Brucan — acelaşi Silviu Brucan care face astăzi pe eminenţa cenuşie în spatele lui Iliescu şi al lui Roman — îl considera pe Charles de Gaulle „un aventurier fascist". În 1948, în timpul „reformelor" culturii şi învăţămîntului, dirijate de Jdanov în persoană, scrierile lui Charles de Gaulle au fost puse la index, pe aceeaşi listă cu cele ale lui Churchill, Mussolini, Hitler şi Troţki. În 1958, alegerea generalului de Gaulle la preşedinţia Republicii era calificată în ziarele româneşti, drept un „puci organizat după modelul hitlerist". Şi trebuie să observăm cîteva coincidenţe revelatoare. În aceeaşi epocă, la Paris, intelectualii reuniţi în jurul unor reviste ca *Les Temps modernes*, asimilau gaullismul cu nazismul, iar *Esprit* îl trata pe Malraux drept „fascist". Să mai amintim tot în legătură cu acest lucru, rolul pe care intelectualii apropiaţi Partidului comunist francez (şi altor partide frăţeşti) l-au jucat, influenţînd culisele regimului comunist din România. Partidul comunist român s-ar fi dispensat cu greu, mai ales la început, de serviciile acelor ziarişti, redactori, traducători, speakeri la Radiodifuziune, funcţionari la Institutul de relaţii culturale cu străinătatea, prezenţi în edituri şi în alte puncte strategice importante pentru propaganda partidului.

În 1968, prezentările negative ale generalului de Gaulle dispăruseră din fişierul secret al „Ministerului Adevărului". Dialectica inerentă evoluţiei istoriei permitea comuniştilor să „reconsidere" adevărul istoric în funcţie de noua „linie" a Partidului. Portretul generalului de Gaulle, făcut de presa română în timpul vizitei, îl prezenta ca „un patriot înflăcărat, un om politic eminent care şi-a consacrat viaţa apărării intereselor ţării sale, campion al libertăţii şi independenţei Franţei...". Alături de el, Ceauşescu apărea ca un discipol al Marelui maestru, în serviciul aceleiaşi cauze: independenţa şi suveranitatea naţională. Presa românească, dar şi cea străină, reproducea conţinutul discursurilor pronunţate în paralel. S-a anunţat că preşedintele Consiliului de Stat îl decorase pe Preşedintele Republicii franceze, Charles de Gaulle, cu ordinul Steaua Republicii Socialiste România clasa I şi că, la rîndul său, preşedintele Republicii franceze îl decorase pe preşedintele Consiliului de Stat cu marea Cruce a Legiunii de onoare. De asemenea, ziarele au anunţat că Nicolae Ceauşescu era invitat să viziteze oficial Franţa.

Trei luni după vizita generalului de Gaulle, în august 1968, steaua lui Ceauşescu a urcat la zenit. România, singura dintre ţările satelite a refuzat să participe împreună cu armata Pactului de la Varşovia, la invadarea Cehoslovaciei. Faimosul discurs al lui Ceauşescu ţinut în faţa poporului de la balconul palatului, unde îl primise pe General, a avut un mare răsunet. În străinătate, condamnarea invaziei a constituit o confirmare strălucită a independenţei sale faţă de Moscova. În România Ceauşescu a cunoscut un moment de reală popularitate. Mulţi români — intelectuali, dar şi oameni de alte categorii — au aderat în acele zile la noua formulă a comunismului, cîştigaţi de entuziasmul patriotic şi decişi să lupte la nevoie dacă România ar fi fost invadată la rîndul ei, ceea ce nu era

exclus, judecînd după zvonuri. A existat atunci o alăturare spontană faţă de Ceauşescu. Dar elanul din august 1968 a fost de scurtă durată, destrămîndu-se pe măsură ce Ceauşescu se arăta un temut minuitor din culise şi un *politruc* cu mînă de fier. La întoarcerea din China în iulie 1971, el i-a chemat la ordine pe intelectuali, înfăptuind o mini-revoluţie culturală ce a marcat sfîrşitul liberalizării din anii precedenţi. Dar, în Occident, Ceauşescu s-a bucurat încă multă vreme de o cotă de simpatie. El avea să călătorească mult, să fie primit cu toate onorurile de preşedintele Statelor Unite Jimmy Carter, de cancelarul Willy Brandt, de regina Angliei, fiind considerat cînd un „copil teribil" al lagărului sovietic, cînd ca un agent mediator între Est şi Vest. Aşa a fost considerat în timpul vizitei sale oficiale în Franţa, în iunie 1970.

Ceauşescu se schimbase din mai 1968. În doi ani se îngrăşase puţin, pronunţarea defectuoasă nu i se vindecase, în schimb afişa o siguranţă de sine sporită, care nu l-a părăsit niciodată. Nu-şi ascundea ambiţia de a juca un rol important pe eşichierul internaţional — din Orientul Mijlociu pînă în Vietnam şi China. Nu refuzase el oare să se alinieze celorlalte state satelite care condamnaseră China în timpul rupturii relaţiilor cu URSS? Ceauşescu şi Georges Pompidou şi-au reafirmat ataşamentul faţă de principiile inspirate de politica generalului de Gaulle. În acelaşi timp, o nouă idee străbătea ca un fir roşu cele spuse de Ceauşescu cu ocazia călătoriei sale în Franţa: oportunitatea organizării unei Conferinţe despre securitate în Europa, prezentată drept cel mai bun mijloc de a înlătura hegemonia celor două mari puteri. Iniţiativa, de origine sovietică, găsise în Ceauşescu un avocat cu atît mai elocvent cu cît îi oferea posibilitatea de a fi considerat apărător al ţărilor mici care aveau ocazia să se afirme la această conferinţă, argument seducător în ochii Occidentului. Viitorul şi cercetarea arhivelor sovietice şi române va

dezvălui pînă la ce punct Ceauşescu, servindu-se pe sine însuşi, a servit politica Moscovei... până în ziua în care, devenind mai mult incomod decît util, Moscova l-a lăsat să cadă.

În iulie 1980, Ceauşescu a revenit în vizită oficială la Paris, primit de Valéry Giscard d'Estaing, care făcuse o călătorie oficială în România, cu un an înainte. Deceniul 70 se încheiase sub auspicii sumbre pentru România. Inundaţiile şi cutremurul de pămînt traumatizaseră populaţia. Avuseseră loc apoi grevele de la minele de cărbuni de pe valea Jiului, mişcarea Goma inspirată de Carta 77 de la Praga, luase fiinţă primul sindicat muncitoresc liber. De fiecare dată Ceauşescu răspunsese cu represiuni brutale, închizînd sau lichidînd fizic pe conducători. Au fost relevate atunci atentatele organizate de Securitate împotriva disidenţilor care trăiau în Franţa. Deceniul următor va desăvîrşi „Epoca lui Ceauşescu, Epoca de aur", care a adus cu sine campania de demolări, sărăcirea generalizată, haosul economic, guvernarea prin decrete prezidenţiale reglementînd toate domeniile vieţii: munca, familia, sănătatea, regimul alimentar, avorturile... Orfanii din România sînt astăzi mărturia acelei mizerii tragice.

În timpul ultimei sale călătorii la Paris, în 1980, Ceauşescu a fost primit cu onoruri, dar fără entuziasm. Aplombul şi viclenia sa nu mai erau suficiente pentru a-i oferi posibilitatea unei schimbări, credibilitatea sa politică era la pămînt, blufui patriotic demascat. Alături de el, Elena Ceauşescu se amesteca acum în toate, intervenind în mod ridicol în timpul întrevederilor, ca în acea memorabilă şi ridicolă întîlnire din iulie 1980 între cuplul prezidenţial şi patronatul francez. Pentru prima dată presa franceză în totalitatea ei a fost foarte severă cu Ceauşescu. Un articol al lui Eugen Ionesco din *Le Monde* a făcut o impresie deosebită la Elysée. La rîndul său, *Le Figaro* a publicat o scrisoare deschisă adresată preşedintelui Republicii,

cerîndu-i să intervină pentru dizidenţii persecutaţi în România. A existat o asemenea unanimitate, încît nici un ziar francez, cu excepţia lui *Les Échos* nu a putut fi prezentat lui Ceauşescu. Autorităţile franceze au dat de înţeles dictatorului că era desconsiderat. Valéry Giscard d'Estaing a declarat în particular: „Pe ăsta nu vreau să-l mai văd!"

Totuşi a fost necesar să mai treacă zece ani pentru ca măsura megalomaniei sale ucigaşe să fie constatată pe deplin. Zece ani în care Ceauşescu a fost tolerat de lagărul socialist, dar şi de Occident. S-ar putea ca aspectele obscure ale legăturilor cu Moscova şi serviciile aduse de Ceauşescu ruşilor să rămînă pentru totdeauna necunoscute. Cît despre Occident, pînă în ultimul moment, grotescul personajului a ascuns adevărata dimensiune a dezastrului românesc. Astăzi lumea a înţeles. Ceauşescu a dispărut. Dar Ceauşescu n-a fost decît vîrful vizibil al catastrofalului aisberg. Structurile puterii sale continuă să funcţioneze. Vor fi necesare eforturi deosebite pentru ca, în cele din urmă, societatea românească să fie eliberată.

Convorbirea din 14 mai 1968*

Ceauşescu — Aş dori să-mi exprim satisfacţia spunîndu-vă cît de fericiţi sîntem că vizitaţi România. Aş vrea, de asemenea, dacă sînteţi de acord cu mine, ca discuţiile noastre să fie sincere şi deschise. Acum, domnule Preşedinte, întrucît sînteţi oaspetele nostru, după obiceiul românesc, vă dau cuvîntul.

Generalul de Gaulle — Sînt foarte mişcat, aşa cum v-am spus adineaori, de primirea ce mi-a fost rezervată în

* După notele mele necorectate. Dare de seamă publicată cu autorizaţie de la Quai d'Orsay.

ţara Dvs. V-am mărturisit impresia mea şi vă spun încă o dată mulţumesc!

Vom vorbi deci deschis despre toate subiectele care ne interesează; vă voi spune cum stau lucrurile şi ce urmărim. Înainte de toate, am renunţat la cuceriri şi apoi la vechile colonii. Într-adevăr, nu mai vrem să avem colonii; de altfel, ne-am schimbat şi comportamentul în legătură cu aceste ţări. Acum nu mai reprezintă pentru noi teritorii supuse, ci le considerăm elemente apte să se dezvolte; altfel spus, vrem să le ajutăm. Făcînd acest lucru, vom veni în mod sigur în ajutorul propriilor noastre interese. Aceste ţări n-au uitat Franţa, nici chiar Algeria n-a uitat-o. În ce priveşte ţările în curs de dezvoltare care n-au fost niciodată colonii franceze, facem eforturi ca să întreţinem şi cu ele relaţii cît mai strînse.

Aşa se întîmplă cu ţările din America Latină, de exemplu, ca şi cu unele ţări asiatice: India, Pakistanul, Vietnamul, Laosul, Cambodgia. În realitate, toate ţările care o doresc, inclusiv ţările arabe care cunosc bine Franţa, beneficiază de ajutorul nostru.

În ce priveşte Statele Unite ale Americii, am fost totdeauna în bune relaţii cu ele. Să nu uităm că noi le-am ajutat să se elibereze de englezi în secolul al XVIII-lea. N-am purtat niciodată războaie contra lor, n-am tras nici o lovitură de tun împotriva lor, cu toate că adesea am fost forţaţi să ne îndreptăm tunurile împotriva altor popoare. Există într-adevăr între noi obişnuinţa unei prietenii. Ea se datorează împrejurărilor istorice, precum şi faptului că multă vreme Statele Unite n-au fost o putere imperialistă. Nu avem deci motive să nu ne înţelegem. E adevărat că noi n-am aprobat ocuparea Cubei, de exemplu, sau a Filipinelor luate de la spanioli, dar acest lucru nu a afectat legăturile noastre de prietenie. Ca urmare, în cele două războaie mondiale, Statele Unite au intrat în acţiune, tîrziu,

e adevărat, dar de partea noastră. Toate acestea explică existența unei tradiționale prietenii între noi.

Totuși, după cel de al doilea război mondial pe care Statele Unite l-au purtat și în Europa, dar mai ales în Asia, forța lor a crescut, ele devenind o putere imperialistă. La aceasta se adaugă un oarecare mesianism american: ei sînt încredințați că puterea lor se împletește cu adevărul. Ei cred că binele e de partea lor și că răul le este adversar. Desigur, nu sîntem de acord cu această atitudine. Se știe că după ultimul război mondial, o dată cu planul Marshall și cu Organizația Atlanticului, americanii au preluat într-un fel conducerea lucrurilor. La asta se adaugă și puterea dolarului, devenit monedă internațională, lucru nedorit de Franța. Fără să mai punem la socoteală că americanii au vrut să ne înlocuiască în Indochina și încearcă să ia locul altor factori de influență în Asia și America Latină. În consecință, America domină datorită banilor și economiei ei. Ea este o putere enormă. Dar americanii își fac iluzii, comit și greșeli, nu au obișnuința războiului, n-au fost invadați, bombardați, așa cum am fost noi în Europa și tocmai pentru asta îndrăznesc orice, crezînd că lucrurile merg de la sine. Or, iată că popoarele refuză să se supună. Franța a demonstrat-o, Vietnamul o dovedește și el.

În Europa am fost deseori în război cu Germania sau cu Anglia. Mereu cînd cu una cînd cu alta, și asta pentru că aceste țări, Franța, Germania și Anglia au fost mereu rivale. Anglia a fost rivala noastră pe mare. Cu Germania am avut rivalități pe continent. Războaiele noastre au fost duse totdeauna împotriva Angliei sau a Germaniei. Uneori Germania se alia cu Spania, ca pe vremea lui Carol Quintul, alteori cu Italia, ca în epoca lui Mussolini, dar asta este ceva secundar.

Față de Rusia am nutrit totdeauna sentimente bune, sîntem prietenii ei firești. E adevărat, Rusia ne-a jucat cîteva renghiuri urîte. Și noi de altfel, o dată, în epoca lui

Napoleon, apoi datorită politicii duse de Napoleon al III-lea. Dar Rusia ne-a jucat şi ea o festă foarte urîtă în 1917 cînd ne-a părăsit, apoi în 1940 cînd a semnat cu Hitler pactul de neagresiune. E adevărat că pe urmă a luptat împotriva Germaniei, că s-a apărat bine şi că a cîştigat. Astfel, în ciuda regimului politic diferit de al nostru, nu avem sentimente ostile faţă de Rusia. Avem cu ea relaţii bune şi nimic nu ne desparte nici în Europa, nici în Orient, nici în Asia.

Astea fiind spuse, în ciuda bunelor noastre sentimente, ştim că Rusia este o mare putere şi că este în curs de a-şi spori forţele militare, şi dacă astăzi o considerăm paşnică, nu ştim dacă va fi mereu aşa. În consecinţă, păstrîndu-ne bunele raporturi cu ea, noi vom veghea să nu-şi mărească puterea peste măsură.

Spunînd asta, ne gîndim mai ales la ţările aşa-zise „satelite" şi în special la starea de lucruri care a urmat celui de al doilea război mondial, cînd Rusia a susţinut venirea la putere a regimurilor şi a oamenilor aleşi de ea. Or, anexarea acestor state face imposibil un echilibru în Europa. Este vorba de Polonia, România, ţara dumneavoastră, care e vecina Rusiei —, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Finlanda şi în cele din urmă Albania. Aceste ţări care se află aproape toate în vecinătatea ei, au suferit influenţa Rusiei care s-a impus. În cazul Greciei a existat o împărţire a influenţelor. Cînd l-am văzut pe Stalin în timpul războiului, în 1944, mi-a spus că Franţa trebuie să recunoască regimul din Polonia, regim format din oamenii aleşi de el. Am refuzat şi Franţa nu a recunoscut regimul polonez decît după ce el a fost recunoscut de toate celelalte ţări occidentale.

Credem deci că o dependenţă prea îndelungată sau definitivă ar compromite echilibrul în Europa. Într-o asemenea situaţie, Occidentul este nevoit să se înţeleagă

cu Statele Unite ale Americii, altfel spus, să existe două blocuri. Asta înseamnă că, pentru a asigura pacea în Europa, dumneavoastră, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, puteţi juca un rol capital. Am spus că mi se pare cu totul firesc să fiţi în bune raporturi cu Uniunea Sovietică, dar ea nu trebuie să-şi sporească autoritatea asupra Europei de Est, căci acest lucru va avea drept consecinţă o creştere a influenţei Statelor Unite. America va fi aceea care se va ocupa de Europa Occidentală, ceea ce s-a şi întîmplat într-o oarecare măsură. Or, Franţei. Germaniei şi Angliei nu le va conveni acest lucru, de altfel nici Italiei. Trebuie evitată dezvoltarea peste măsură a Rusiei, altfel se va sfîrşi cu independenţa celorlalte state.

Dintre ţările Europei Centrale şi orientale, ne interesăm în mod special de România. Aceasta din cauza sentimentelor pe care le cunoaşteţi, precum şi pentru că aţi ştiut să vă cîştigaţi libertatea de acţiune în domeniul economic şi politic. E un lucru deosebit de îmbucurător că România a putut face asta. S-ar putea spune acelaşi lucru şi despre Iugoslavia, dar noi nu avem o afinitate deosebită cu această ţară. Acelaşi lucru ar fi valabil şi pentru Polonia, dacă Polonia n-ar avea o situaţie aparte datorită vecinătăţii ei cu Germania.

Iată deci în ce situaţie ne aflăm şi cum gîndim.

Ceauşescu: Voi începe răspunzînd la ultimele probleme pe care le-aţi ridicat, domnule Preşedinte, dar înainte de asta aş vrea să vă spun că apreciez sinceritatea cu care aţi vorbit despre situaţia internaţională.

În ceea ce priveşte poziţia României, ea trebuie să fie bine înţeleasă în raport cu poziţia ei geografică şi cu regimul pe care îl are, şi care o plasează în grupa ţărilor care pun bazele unui nou sistem social. România este desigur o ţară care şi-a cîştigat independenţa tîrziu şi care a reuşit să se constituie în „România Mare" numai după

primul război mondial, cu toate problemele pe care le comportă faptul acesta. Or, datorită unor împrejurări, datorită politicii cercurilor conducătoare din epocă şi a situaţiei politice a anilor 1938—1940, România a fost împinsă alături de Germania hitleristă. Dar în realitate România nu a fost alături de Germania nici în primul, nici în cel de-al doilea război mondial. În momentul în care forţele interne au putut schimba situaţia, (desigur şi ca urmare a victoriei obţinute de Uniunea Sovietică, Franţa şi celelalte ţări aliate), România a ieşit din război, ea s-a alăturat armatelor aliate şi a luptat cu toate forţele ei împotriva Germaniei, pînă la eliberarea Ungariei şi a Cehoslovaciei.

În acea perioadă s-a apreciat că România a fost a patra ţară în privinţa contribuţiei pe care a adus-o la războiul împotriva Germaniei. Trebuie spus că multe lucruri s-au schimbat în România. Aţi vorbit, domnule Preşedinte, despre influenţa Uniunii Sovietice. E sigur că victoria URSS-ului a jucat un rol important, dar forţele interne au fost cele care au împins România să iasă din starea de înapoiere în care se găsea, căci după cum bine ştiţi, România era atunci printre ţările cele mai nedezvoltate din Europa. Poporul în totalitate a susţinut reformele. Şi în legătură cu asta, aş dori să vă citez exemplul Austriei (la fel ca acela al Iranului şi al Finlandei) în care prezenţa trupelor sovietice nu a avut ca urmare instalarea unui regim comunist.

Generalul de Gaulle: — N-am vorbit niciodată de regim. Există împrejurări, oameni, evenimente, războaie. În fapt sînt determinist în privinţa regimurilor. Mă gîndesc, vedeţi Dvs., că atunci cînd o ţară păstrează multă vreme un anume regim, o face pentru că nu poate proceda altfel. E adevărat că datorită regimului ţarist Rusia ar fi fost fără îndoială înapoiată. Pentru România un regim ca al

dumneavoastră este bun, este util, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa, sau în Marea Britanie. El ar fi de asemenea imposibil în Austria, iată de ce ruşii nu l-au putut impune. Numai în Rusia un asemenea regim a putut să existe de cincizeci de ani, dar cincizeci de ani nu este mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un asemenea regim este util, căci el pune în mişcare oamenii şi face să avanzeze lucrurile.

Ceauşescu: — Nici eu nu am avut intenţia să vorbesc despre regimurile politice. Dar voiam să spun că un regim ca al nostru nu este impus din exterior.

Generalul de Gaulle: — Cu excepţia Prusiei.

Ceauşescu: — În ce priveşte poziţia României, ea trebuie să aibă raporturi cu Uniunea Sovietică şi cu ceilalţi vecini. Au existat momente dificile, dar, în general, raporturile noastre au fost bune cu aproape toţi vecinii noştri. Este adevărat că am avut câteva dificultăţi cu Ungaria, care face parte din Imperiul Habsburgic, pentru că o parte din teritoriul românesc se afla sub Habsburgi, dar aceste dificultăţi au fost aplanate. A fi în termeni buni cu URSS este o necesitate pentru România.

Generalul de Gaulle: — Evident!

Ceauşescu: — Noi concepem aceste relaţii ca raporturi între state independente, care trebuie să aibă dreptul să se dezvolte în mod liber. Trebuie să fie foarte clar că pentru România, ca şi pentru alte state din Est, dezvoltarea este o chestiune vitală. Ca să fiu sincer, aceasta este situaţia.

Generalul de Gaulle: — Noi vă acceptăm aşa cum sînteţi!

Ceauşescu: — Există unele tendinţe cu care România nu poate fi de acord. Unele tendinţe care pot porni din bune intenţii — de exemplu Piaţa Comună — dar care pentru noi nu sînt actuale, căci dezvoltarea în această parte a lumii pretinde ca fiecare stat să se dezvolte liber.

Generalul de Gaulle: — Comunitatea economică europeană nu trebuie să ducă la o contopire a economiilor. Noi ne păstrăm independenţa economică, nu consimţim decît la ceea ce dorim cu adevărat. De exemplu, ne opunem puterii supranaţionale. În realitate, Piaţa Comună este o asociaţie şi nu o contopire.

Ceauşescu: — S-au manifestat tendinţe care vor să transforme CAER-ul într-o putere supranaţională, tendinţe care reprezintă una dintre sursele de divergenţă dintre noi şi URSS, dar sperăm să găsim soluţii care să permită asigurarea cooperării, păstrînd integritatea fiecărei ţări. Cooperarea este cu siguranţă necesară.

Generalul de Gaulle: — Noi vă iubim. Iată de ce ne interesaţi!

Ceauşescu: — Sînt atitudini datorate unor obişnuinţe. Credem că vor dispare. Dar trebuie timp pentru asta. Considerăm că în timp se vor clădi relaţii pe baze mai solide. Deci, în privinţa URSS, socotim că aceste relaţii trebuie să continue, să se dezvolte şi că ele trebuie să stea la baza raporturilor dintre noi. Cu celelalte ţări vecine sîntem în raporturi bune, nu există probleme speciale.

Cu Iugoslavia sîntem în termeni buni şi perspectivele de viitor sînt pozitive. În măsura în care interesele

României o dictează, considerăm că raporturile noastre cu Iugoslavia se vor dezvolta. Apreciem mult această țară și intenționez să o vizitez la sfîrșitul lunii acesteia.

Vrem de asemenea să stabilim raporturi bune cu toate țările europene. Nu avem probleme în această privință, cu excepția Greciei, care se află într-o situație specială.

În ceea ce privește Germania, avem raporturi stabile cu această țară. Germania Federală ocupă primul loc în comerțul nostru exterior, după URSS și Republica Democrată Germană. Am stabilit relații diplomatice cu RFG. Dar avem unele neliniști, unele temeri, datorate de exemplu succeselor partidului nazist la recentele alegeri. Toate țările sînt preocupate ca Germania să nu mai poată constitui un pericol pentru pace. Or, pentru a asigura pacea în Europa, o pace bazată pe independența națională a tuturor statelor, trebuie să fie găsit mijlocul de a împiedica pentru totdeauna Germania să devină un pericol pentru pace. Germania există, ea este o realitate, trebuie deci găsită o cale care să permită celor două state germane să participe la reglementarea problemelor germane. Pentru a reglementa în mod judicios unele probleme ale RFG-ului, este necesar ca aceasta să se hotărască să aibă raporturi cu RDG-ul. Dacă nu, va exista o stare de tensiune în Europa și un climat în care va fi greu să se asigure progresul țărilor europene.

Generalul de Gaulle: — Noi am încurajat și încurajăm RFG-ul să stabilească raporturi cu România, Cehoslovacia, poate într-o zi cu Polonia (le-am spus-o și polonezilor). În ceea ce privește RDG-ul, noi în Franța nu sîntem prea grăbiți să vedem reunificarea Germániei. Pe de altă parte, atîta vreme cît nu va exista o reunificare a Germaniei *într-o formă oarecare*, în Europa nu va exista liniște. Căci există două Germanii, dar *un singur* popor german, de aceea trebuie ca aceste două Germanii să coopereze. În ce ne

privește sîntem fermi și de neclintit în privința frontierelor Germaniei, în special frontiera cu Polonia. Considerăm că aceste frontiere sînt definitive și că Germania nu trebuie să aibă acces la armamentul atomic. Aceasta este o condiție esențială pentru a păstra securitatea în Europa.

Ceaușescu: — Sînt de acord cu dumneavoastră, reunificarea nu trebuie grăbită. Dar trebuie găsită o soluție. Cîtă vreme problema nu va fi rezolvată, această situație va fi o sursă de tulburări în Europa. Care poate fi contribuția noastră la rezolvarea acestei probleme? Noi credem că situația trebuie să se normalizeze, că unele țări occidentale trebuie să recunoască RDG-ul. Aceasta va ajuta de altfel și la cooperarea celor două Germanii. I-am spus acest lucru domnului Brandt și el este de acord cu mine asupra acestui punct de vedere. Iată de ce, recunoscînd granițele stabilite, cele două Germanii trebuie ajutate să coopereze pe termen lung. Noi putem să contribuim la asta. În ceea ce o privește, Franța poate face mai mult. Și asta tocmai pentru că dumneavoastră, domnule Președinte, ați edificat o politică de cooperare între țările europene, în vederea unei unități care va trebui să se realizeze într-o zi; de aceea cred că un pas în această direcție va fi stabilirea de relații cu cele două state germane. De la această părere pornim atunci cînd vrem să găsim o soluție care ar putea îmbunătăți situația în Europa. Noi apreciem în mod deosebit relațiile cu Franța. Lăsînd la o parte trecutul istoric, considerăm că relațiile noastre constituie la ora actuală una din bazele cooperării în Europa. Chiar dumneavoastră ați spus că URSS era un „stîlp" al Europei. E adevărat, dar și Franța este un stîlp al unei Europe bazată pe independența statelor.

Generalul de Gaulle: — Aș adăuga ceva. Eu fac eforturi să conduc politica Franței. Necesitatea dominantă

pentru toţi este pacea. Am fost atît de ruinaţi material şi moral timp de o sută cincizeci de ani, încît nimic azi nu e mai important pentru noi decît pacea, ca să ne putem reface atît substanţa, cît şi puterea. Cînd vă veţi gîndi la Franţa, gîndiţi-vă la pace. De-aici opoziţia noastră faţă de blocuri şi faţă de tot ce împiedică libertatea naţiunilor în Europa de Vest şi în cea de Est.

Ceauşescu: — În acest fel am înţeles şi concep politica Franţei. Şi noi considerăm că blocurile constituie o piedică în calea dezvoltării şi a păcii în Europa, iată pentru ce ne pronunţăm împotriva lor. Şi noi sîntem de aceeaşi părere, că normalizarea relaţiilor în Europa va avea ca efect lichidarea blocurilor. Politica noastră este o politică de pace şi de cooperare cu toate ţările. Vrem să găsim căi pentru lichidarea blocurilor, pentru dezvoltarea fiecărui stat.

Sînt de acord cu dumneavoastră, domnule Preşedinte, în legătură cu ceea ce aţi spus despre Statele Unite, anume că ele practică o politică de dominare şi că este necesar să acţionăm în aşa fel încît această politică să nu poată aduce prejudicii umanităţii. Trebuie să sperăm într-o consolidare a independenţei şi a rolului fiecărui stat. Considerăm absolut necesar în acest sens extinderea raporturilor cu toate ţările în curs de dezvoltare. România întreţine raporturi bune cu toate ţările Asiei, ale Americii Latine şi cu ţările arabe, în ciuda faptului că în timpul recentelor evenimente România a adoptat o atitudine diferită. Noi considerăm că ţările arabe au perspective de dezvoltare în viitor şi că trebuie să le ajutăm să progreseze din punct de vedere economic şi social. Asta nu subjugîndu-le, ci acordîndu-le un sprijin mutual.

Generalul de Gaulle: — Sînt fericit că am putut avea un schimb de vederi atît de sincer. Chiar dacă n-am aflat lucruri noi despre ceea ce gîndim, am putut totuşi să ne precizăm ideile şi un asemenea exerciţiu este totdeauna util. Mă felicit deci pentru această discuţie. S-au rezolvat unele probleme de cooperare economică şi s-a realizat fără îndoială un mic progres în concertarea părerilor noastre politice.

Ceauşescu: — Sînt deosebit de satisfăcut de această întrevedere.

„NU APARŢII NICI UNEI LUMI, NICI CELEILALTE..."

INTERVIU CU SANDA STOLOJAN

Antonia Constantinescu: Aproape că aş putea vorbi de o presiune a destinului. În clipa cînd apărea cartea ta despre de Gaulle în România, plecai la Bucureşti în delegaţia franceză ca interpretă a lui François Mitterrand.

S.S. E adevărat. Faptul de-a fi fost interpreta a trei preşedinţi — de Gaulle, Pompidou şi Giscard d'Estaing — mi se părea un palmares suficient de bogat în materie de preşedinţi, dar iată că în ultimul moment s-a mai adăugat un trofeu... O spun uşor ironic, fiindcă faptul nu-mi inspira vreo mîndrie deosebită. O asemenea experienţă poate frapa imaginaţia oamenilor, dar realitatea e mai modestă, interpretul are o poziţie deontologică care îl obligă la discreţie; situaţia lui nu e aşa de extraordinară cum se vede din afară. Dacă ai opinii personale, eşti obligat să le păstrezi pentru tine. Eu am comis o mică indiscreţie scriind despre călătoria generalului de Gaulle, dar era la 22 de ani după eveniment şi aveam acoperirea autorităţilor franceze. M-am gîndit de asemenea că relatarea călătoriei trebuia să cuprindă şi conţinutul convorbirilor confidenţiale dintre de Gaulle şi Ceauşescu, pentru a accentua obiectivitatea istorică. Am ţinut ca această relatare să rămînă neutră, am vrut să mă retrag cît se poate, ca să iasă în evidenţă

extraordinara conjunctură care l-a adus pe un personaj istoric de dimensiunea lui de Gaulle să stea de vorbă „intim" cu un personaj de talia unui Ceauşescu...

A.C. Semnul destinului de care vorbeam a apărut mai devreme, în copilăria petrecută în capitalele străine, în mediul cosmopolit al misiunilor româneşti în străinătate, în acea lume închisă unde se leagă şi se dezleagă relaţiile politice. Din frecventarea ei ai deprins, dincolo de datele naturale, exerciţiul discreţiei consistente care frapează de-a lungul cărţii.

S.S. Într-adevăr, copilăria mi-am petrecut-o în străinătate, în ambianţa vieţii de diplomaţi a părinţilor mei — şi copiii sorb atmosfera înconjurătoare. Mi-amintesc de pregătiri, de ecoul recepţiilor, de obligaţiile sociale. În acele vremuri diplomaţia juca un rol mai mare decît astăzi, cînd diplomaţii sînt mai mult nişte emisari ai guvernelor. Înainte de război conta foarte mult personalitatea lor — mă gîndesc de exemplu la un Paul Morand... Am locuit în ţară, adică la Bucureşti, cu intermitenţe doar trei sau patru ani — nu pun la socoteală mult iubitele vacanţe petrecute la via de lîngă Focşani. În rest, noi, copiii, i-am însoţit pe părinţii noştri în diferitele posturi: Roma, Berlin, Haga, Brazilia, apoi Lisabona, Varşovia, din nou Roma, Copenhaga — şi înapoi la Bucureşti, unde ne-a prins comunismul. Unii diplomaţi, ca părinţii mei, au schimbat des posturile, alţii mai rar. Bunicul meu, Duiliu Zamfirescu, a rămas în post la Roma timp de 16 ani, cu o scurtă deplasare la Bruxelles, unde, de altfel, a scris *Viaţa la ţară*...

A.C. Un adevărat paradox, să scrii *Viaţa la ţară* la Bruxelles!...

S.S. Da, şi trebuie subliniat că în toţi aceşti ani de existenţă în afara României, Duiliu Zamfirescu n-a scris nici o singură pagină într-o altă limbă decît în româneşte, deşi vorbea mai multe limbi... Revenind la cronologie, comunismul ne-a prins la Bucureşti. Am început o viaţă cu totul diferită, am încheiat cu trecutul. În ceea ce mă priveşte, am inaugurat atunci viaţa mea de proletară intelectuală. În comparaţie cu noua mea existenţă, trecutul mi se părea artificial sau de domeniul imaginarului. Mai tîrziu am ajuns în exil, — şi aici a apărut din nou destinul...

A.C. Cum s-ar numi destinul de care vorbim?

S.S. Poate darul de-a face legătura între lumi diferite, care cuprinde cunoaşterea limbilor şi a relaţiilor sociale, darul de-a fi vehicol între oameni. M-am convins că este o vocaţie. Pe toate planurile, chiar şi în viaţa de toate zilele. Lucrurile mi-au reuşit, în general, cînd am vrut să pun oamenii în contact unii cu alţii, să prezint pe cineva altcuiva. Mi-a plăcut întotdeauna să nu păstrez pentru mine, să invit lumea împreună, iar din acest gest să pornească relaţii care, de multe ori, mi-au scăpat complet după aceea. Ieşeam din scenă. Dar îmi împlinisem rolul, acela de legătură...

În acest rol de stabilire de raporturi se intercalează perfect meseria de interpret, de persoană care transmite un *sens*. Interpretul, în accepţia aleasă a noţiunii, este cel care nu se lasă blocat de cuvinte, este cel care ştie să transmită *ideea*. Operaţie care vine în contradicţie cu rolul traducătorului, presupus a rămîne pe cît de aproape de textul scris. Este aici ceva paradoxal. O trecere a sensului prin cuvinte către altă limbă, către alte semne lingvistice,

dar echivalența nu trebuie să rămână la constrîngerea dicționarului. Proiectarea ca interpretă în Occident (am învățat aici la Paris, la Școala de Interpreți) mi-a deschis un orizont cultural și mi-a asigurat independența materială — este o meserie grea, dar lucrativă — și în același timp m-a situat undeva într-o marginalitate care este prin definiție, din nou, cea a interpretului. Tu nu aparții nici unei lumi, nici celeilalte. Ești un vehicol neutru care face două operații: extrage dintr-o enunțare ceea ce trebuie transmis și repune într-o altă formă. Cînd operația este instantanee, lucrurile devin din succesive — evident — simultane.

A.C. Cum ai devenit interpreta președinților?

S.S. A fost o coincidență. O persoană care mă cunoștea din copilărie m-a recomandat pentru a-l însoți pe generalul de Gaulle în România. Nici nu mă gîndeam că o voi regăsi la Paris și mai ales că va fi într-un post înalt la Elysée. Am avut astfel o filieră directă foarte sus, total neașteptată și necăutată. Aici intervine și cealaltă latură a destinului meu și anume contactul, începînd din vremea comunismului, cu poliția și cu securitatea. M-am întîlnit cu figura lor obscură și sinistră întîi în țară. Comunismul m-a învățat (ceea ce în viața mea nu mi-aș fi imaginat), cu prezența polițiștilor, de care au fost legate toate pățaniile noastre în România; arestarea lui Vlad, arestarea mea cînd am vrut să fugim, primul șoc cînd i-am văzut în pragul ușii... Am trăit în primejdia și amenințarea lor permanentă, ca toată lumea pe atunci. Odată în exil mi-am zis: acum am terminat cu ei. Or iată că, datorită vizitelor oficiale

(între altele), m-am reîntîlnit cu figura lor, de astă dată zîmbitoare şi mondenă, în persoana unor „diplomaţi" sau miniştri. După cum am aflat ulterior, se pare că oficialităţile de la Bucureşti au făcut anumite dificultăţi cînd am fost desemnată ca interpretă a generalului de Gaulle. S-ar fi spus: „ţineţi neapărat să fie tocmai ea?" S-a răspuns: da. N-au avut încotro, chiar dacă nu le-a făcut plăcere. În realitate eram o persoană neînsemnată, chiar dacă ştiam şi păţisem nişte lucruri. Alţii păţiseră lucruri mult mai grave...

A.C. Reprezentai o lume pe care ei îşi închipuiau că au strivit-o, dacă nu complet, cel puţin suficient ca să se simtă siguri pe minciunile lor. Or, le apăreai de partea cealaltă, ca un reproş neliniştitor, inaccesibilă manevrelor şi agresiunii.

S.S. În 1970, la venirea lui Ceauşescu în Franţa, s-au vizitat nişte mari centre aerospaţiale din regiunea Toulouse. La masă, într-o reşedinţă meridională vopsită în alb, cu balcoane deschise, cu arcade şi multă lumină, care amintea puţin de arhitectura românească, Ceauşescu bine dispus a arătat spre mine zicînd: „vedeţi, au existat la noi capacităţi, dar aici au ştiut să le folosească" — o remarcă făcută, evident, de ochii lumii. De contactul cu Securitatea am avut parte şi la Paris în anii 70 şi 80 sub forma unor ameninţări oculte, mesaje indirecte, scrisori.

A.C. Ele se adresau mai ales opozantei, militantei care dubla, iarăşi cu discreţie, pe interpretă. Vorbeai la Europa Liberă, redactai sau semnai proteste împreună cu intelectualii români dizidenţi şi pe la mijlocul anilor 80 ai devenit preşedinta „Ligii Drepturilor Omului". Cum ai putut gira

aceste diferite compartimente? Nu e uşor să te multiplici aşa încît să nu existe suprapuneri şi să păstrezi ceremonialul strict al fiecărei entităţi.

S.S. Am ţinut ca viaţa mea de interpretă să fie total separată de rest. Colegii mei interpreţi, mult timp, habar n-au avut de ce făceam, că manifestam cu pancarte în faţa ambasadei...

A.C. Mai este şi activitatea ta de traducător şi mai ales de poet şi de scriitor. Ştiu că ai sertare pline de jurnale...

S.S. Mai ales de jurnale... Am avut tot timpul sentimentul că asistam cu obligaţia mărturisirii. Presupun că am un oarecare simţ al observaţiei. Cred că-l am. Şi am fost mereu obsedată, inconştient probabil, de semnificaţia vremurilor pe care le trăiam. Cînd am scăpat din ţară, din primul moment am început să privesc înapoi pentru a fixa ceea ce trăisem. Nu pentru că noi am fi trăit la nivelul prigoanei mai mult decît alţii. Trăisem în România ca toată lumea, nu făcusem nimic special, eram prea tineri ca să avem un trecut politic, prea tineri ca să avem proprietăţi. Bunurile aparţineau părinţilor noştri. Eram în realitate nişte inocenţi proiectaţi într-un moment istoric cu consecinţe incalculabile pentru viitoarele decenii ale ţării. Eram fără să ştim nişte actori mărunţi într-o imensă dramă. Habar n-aveam de Marx, iar cînd am aflat că sîntem „duşmani ai poporului", la primul proces al lui Vlad, am căzut din lună! „Bestii burghezo-moşiereşti" şi „duşmani ai poporului" erau formule inchizitoriale care, dacă ţi se aplicau, te puteai aştepta la orice. Pe moment nu puteam

să măsurăm bine dimensiunea evenimentelor. Am măsurat-o mai bine mai tîrziu, de departe...

Poate că aici intervine din nou practica interpretului care te învaţă să te autoîmparţi, să te divizezi. Este ca un fel de schizofrenie inerentă celui care trebuie să facă, impersonal, fuziunea a două lumi diferite. Această scindare mi-a fost întotdeauna familiară şi s-a tradus în viaţa de toate zilele în capacitatea de-a mă detaşa, de-a mă obiectiva. Riscul de a te situa, ca spectator, în căutarea adevărului, este cel al impresiei de banalizare. Cînd proiectezi propria pasiune asupra lucrurilor, le deplasezi, le schimbi, le faci poate mai interesante. Deplasarea pătimaşă a obiectivului poate da efecte captivante. Pe mine m-a interesat însă, înainte de toate, adevărul. Cu riscul banalităţii. El poate fi sec, dar şi zdrobitor, poate fi şters dar şi teribil. Este şi sabie şi strălucire, dacă proiectezi în adîncime. Totdeauna am căutat să sesizez adevărul. În măsura în care exista. Ori, el exista, ceea ce se verifica pe alt plan — ştii că un lucru este adevărat în spirit — în esenţa sa. În toate traiurile, în obscuritatea pe care viaţa o arunca asupra realităţii, caut în spatele lucrurilor acea strălucire a esenţei. Pe de altă parte aceeaşi detaşare, care mi-e naturală, m-a împiedicat să intru în competiţii. Am fost proiectată uneori, fără să vreau, în lupte. Am încercat de fiecare dată, uneori provocînd animozităţi, să depatetizez.

Şi totuşi, pentru că aparţin unei anumite generaţii, pentru că venind în Franţa m-am simţit în exil şi nu în emigraţie — deşi m-aş fi putut socoti îndreptăţită să pun un punct final problemelor româneşti, cu toate consecinţele existenţiale pe care le suportasem — mai ales pentru că am găsit în Occident o totală opacitate la ceea ce însemna

comunismul, n-am putut să nu particip la opoziţia politică, alcătuită în realitate de o mînă de oameni. Încercam să facem cunoscut calvarul din România, într-o lume care nu te asculta. Mesajul pe care noi îl aduceam despre ce înseamnă comunismul nu era înţeles în Franţa anilor 60 şi 70. Nu puteam să ne facem auziţi. Eram imediat taxaţi de „anticomuniştii viscerali", de obsedaţi, acuzaţi că sîntem înverşunaţi fiindcă am pierdut averi... Injustiţia a avut întotdeauna darul să mă scoată din poziţia de observator. M-a revoltat imensa nedreptate făcută oamenilor din România, aruncaţi în ignoranţă şi mizerie. Poate că l-am moştenit pe bunicul care a fost foarte preocupat de destinul românilor.

A.C. Revenind la jurnale, bănuiesc că ele reconstituie şi lumea exilului...

S.S. Da, bineînţeles. Mă obsedează de asemenea şi o altă problemă: pervertirea limbajului. Atît de important este cuvîntul şi atît de esenţial este să nu spui orice. Pentru că esenţa cuvîntului este divină iar omul este pe pămînt pentru a spune, a atesta, a mărturisi. Sîntem mărturisitori, şi aceasta nu este o vagă formulă creştină. Pericolul care ne pîndeşte astăzi este proliferarea cuvîntului, repetarea lui mecanică, invadatoare, a cărui prototip este limba de lemn... mi-e teamă că la pervertirea limbajului participă în primul rînd mass-mediile. Odată consumate, cuvintele se aruncă la coş, cum aruncăm ziarele, obiectele uzate...

A.C. Da, vidat, profanat, cuvîntul nu mai e întemeietor, a devenit diabolic. Fiindcă nu mai este trăit, nu mai are echivalent în spirit. La urma urmelor, această

obsesie de care vorbeşti nu este decît o asumare teoretică a vocaţiei tale de practician al limbajului în toate implicaţiile lui.

(apărut în ziarul „*Lupta*", la Paris)

SANDA STOLOJAN: „Avec de Gaulle en Roumanie"

„Preşedinţii trec, interpreţii rămîn"

Aceste cuvinte, rostite de Anne-Aymone Giscard d'Estaing, soţia preşedintelui republicii franceze cu ocazia vizitei cuplului Ceauşescu la Paris în 1980, rezumă experienţa Sandei Stolojan, actuala preşedintă a Ligii pentru apărarea drepturilor omului în România. Interpretă şi traducătoare, poetă şi critic literar, Sanda Stolojan s-a aflat, începînd din 1968, în cercul restrîns al personalităţilor din jurul preşedinţilor republicii franceze care au participat la întîlnirile cu Nicolae Ceauşescu mai întîi, cu Ion Iliescu astăzi. Generalul de Gaulle, Georges Pompidou, Valery Giscard d'Estaing ieri, François Mitterrand astăzi, au vizitat România sau au primit vizita lui Nicolae Ceauşescu la Paris.

Cunoscînd consemnul de discreţie care protejează contactele conducătorilor de state, nu e deci de mirare că mărturia Sandei Stolojan apare abia după moartea generalului de Gaulle şi a lui Nicolae Ceauşescu. Ocazia de a prezenta punctul de vedere, discret dar indispensabil, al interpretului, i-a fost oferit mai întîi Sandei Stolojan de un colocviu organizat la Universitatea din Nanterre între 1 şi 3 octombrie 1990, colocviu intitulat „De Gaulle şi comuniştii, antagonism şi convergenţe". Organizatorii erau Centrul de analiză comparativă a sistemelor politice de la Universitatea Paris I, Centrul de studiu al istoriei şi a sociologiei comunismului de la Universitatea Paris X şi CNRS, în sfîrşit, Institutul Ch. de Gaulle.

Cu această ocazie, Sanda Stolojan a prezentat o scurtă comunicare intitulată „Convorbirile Ceaușescu — de Gaulle în mai 1968", contribuție considerată unanim a fi una din cele mai importante din cele prezentate. De aceea la îndemnul profesorului René Remond, președintele „Fundației naționale pentru științe politice", al doamnei Annie Krigel, specialistă în problemele comunismului și a altor participanți la colocviu, Sanda Stolojan a redactat o versiune completă a vizitei generalului de Gaulle în România între 14 și 18 mai 1968.

De fapt, această vizită trebuia să aibă loc în iunie 1967, dar războiul de șase zile a amînat-o. Ea urmă după o serie de decizii spectaculare ale Franței gaulliste care recunoaște China comunistă (1964), se retrage din NATO (martie 1968), închide bazele străine de pe teritoriul ei și constrînge Comandamentul Pactului Atlanticului de Nord să se mute la Bruxelles în octombrie 1967.

Între 20 și 30 iunie 1966, generalul de Gaulle face o vizită lui Brejnev, Kosîghin și Podgornii, echipa care-l răsturnase pe Hrușciov, și care manifesta la început o oarecare moderație și seriozitate în relațiile externe, opuse total stilului fostului secretar general pensionat cu forța. Această vizită este urmată, în 1967, de călătoriile lui de Gaulle în Canada (unde îndeamnă pe francofoni la secesiune strigînd „Trăiască Quebecul liber"), și în Polonia lui Gomulka.

Devenea evident că Franța înțelegea să-și reia locul de mare putere europeană, și pentru aceasta combătea violent hegemonia anglo-saxonă în Europa de răsărit. Alegerea Poloniei și a României se înscria perfect în acest proiect: de Gaulle căuta să încurajeze fronda sateliților Uniunii Sovietice și începea cu țările care aveau mari afinități cu Franța aflată aparent pe aceleași poziții față de Statele Unite.

În viziunea preşedintelui Franţei, anglo-americanii erau două puteri maritime — thalasocraţii imperialiste —, care nu aveau ce căuta în Europa (de aceea opoziţia continuă a lui de Gaulle la intrarea Angliei în Piaţa Comună, manifestată deschis la 27 noiembrie 1967). Ideea unui condominiu franco-sovietic asupra continentului european (apărută încă în anii războiului) nu pare a fi fost adevăratul scop al generalului.

În schimb, încurajînd naţionalismul polonez şi român de Gaulle căuta parteneri şi încerca să suscite emuli în pactul de la Varşovia, care să ceară acelaşi lucru ca şi el: suprimarea blocurilor militare din Europa.

Cu România, relaţiile Franţei luaseră un curs nou în 1963-64, cînd primele contacte pe plan cultural şi diplomatic duc la ridicarea legaţiilor celor două ţări la rang de ambasadă (17 decembrie 1963). După „declaraţia din aprilie" 1964 prin care România se plasa la distanţe egale de China şi URSS, o delegaţie română condusă de primul ministru Ion Gheorghe Maurer vine în Franţa cerînd ajutoare şi colaborare economică (27 iulie — 3 august). Românii veneau să culeagă în Occident roadele politicii de dezgheţ intern, vizibilă din 1962, şi care se va accelera după moartea lui Dej şi venirea la putere a lui Ceauşescu (martie 1965).

Dar, mai spectaculare decît măsurile pe plan intern sînt cele pe plan extern ale Bucureştiului: stabilirea de relaţii diplomatice cu Germania Federală (ianuarie 1967), şi mai ales, menţinerea relaţiilor cu Israelul după războiul de 6 zile din iunie 1967, conjugată cu libertatea de emigrare a evreilor. Activitatea internaţională a lui Ceauşescu şi a coechipierilor săi Maurer şi Chivu Stoica este urmărită cu interes şi simpatie la Paris, care se hotărăşte să treacă la contacte directe la cel mai înalt nivel cu România.

Vizita generalului de Gaulle în România a fost comentată în diverse moduri: presa anglo-saxonă, ostilă preşedintelui Franţei, lasă să se înţeleagă că Franţa era infiltrată de agenţii comunişti sovietici pînă în sferele cele mai înalte, ceea ce explica simpatiile pentru Uniunea Sovietică şi blocul de Est. În Franţa însăşi, vizita în România a fost ocultată de mişcările din mai 1968 care au dus ţara la un pas de război civil. În schimb, pentru echipa conducătoare de la Bucureşti, venirea lui de Gaulle echivala cu o legitimizare la înalt nivel pentru naţional-comunismul incipient practicat deja de Dej la sfîrşitul vieţii. În fine, după cum scrie Sanda Stolojan, pentru poporul român, această vizită, după 20 de ani de stalinism, coincidea cu impresia că îşi regăsea o parte din mémorie. Vizita generalului (...) s-a situat pe linia directă a acestei memorii, simbolizînd rolul cultural şi politic al Franţei în istoria României moderne. Populaţia românească a arătat, prin reacţia sa spontană, că a înţeles astfel acest eveniment. Generalul a intuit aceasta şi a răspuns entuziasmului popular mai ales în timpul lungii şi încărcatei călătorii în provincie".

Pentru că, trebuie să spunem de la început, vizita s-a desfăşurat sub semnul ambiguităţii: pentru de Gaulle, România, ca şi Polonia, Cehoslovacia şi Bulgaria trebuia să joace „un rol capital pentru asigurarea păcii în Europa", păstrînd bunele relaţii cu URSS, dar împiedicînd-o să-şi extindă dominaţia asupra Europei de răsărit, pentru a nu da Statelor Unite justificarea pentru dominaţia asupra Europei occidentale. Cînd Ceauşescu îi răspundea că România a ales singură calea comunistă, fără influenţa sovietică, de Gaulle răspunde:

„Nu am vorbit niciodată de regimuri. E vorba de circumstanţe, de războaie, de fapt, sînt determinist, în materie de regimuri. Eu cred că, în momentul în care o ţară menţine multă vreme un regim, aceasta înseamnă că

nu poate altfel. Este adevărat că, cu țarii, Rusia ar fi rămas, fără îndoială, înapoiată. Pentru România, un regim ca al dumneavoastră, are și părți bune, este folositor, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franța sau în Marea Britanie. Ar fi de asemenea imposibil în Austria, de aceea rușii nu ar fi putut să-l impună. Numai în Rusia un astfel de regim poate exista de 50 de ani, dar 50 de ani nu e mult în viața unui popor. În URSS și la dumneavoastră un astfel de regim este util deoarece îi pune pe oameni în mișcare și lucrurile avansează, merg înainte".

Pe de altă parte de Gaulle avea o memorie foarte... selectivă, deoarece în aceeași conversație spune: „Cînd l-am văzut pe Stalin în timpul războiului, în 1944, mi-a spus că Franța trebuie să recunoască regimul din Polonia, regim compus din oameni de-ai lui. Am refuzat și Franța nu l-a recunoscut decît în ziua în care toate celelalte țări occidentale îl recunoscuseră deja." Or, la colocviul de la Nanterre, Henri-Christian Girard a precizat că, dimpotrivă, Franța va fi prima care va recunoaște comitetul de la Lublin, rupînd astfel solidaritatea occidentală în momentul în care se realiza procesul de aservire al Europei centrale de către Kremlin.

Dacă Ceaușescu machia comunizarea României sub ocupația sovietică, de Gaulle prefera să uite, ba chiar inversa complet atitudinea sa față de comunizarea Poloniei sub aceeași ocupație. Ambiguitatea era deci totală — ea e vizibilă, practic, pe fiecare pagină a cărții Sandei Stolojan între București și Paris, între Ceaușescu și de Gaulle. Între cei doi oameni nu exista nici un fel de afinitate spirituală, în schimb interesele (politice și economice) îi obligau (oare?) să colaboreze.

Ceea ce a modificat complet spiritul în care s-a desfășurat vizita a fost reacția populației, a țăranilor și muncitorilor, a ofițerilor în rezervă care au fost invitați la recepții unde se puteau prezenta lui de Gaulle cu cuvintele

„Promoţia Saint-Cyr 1934!", a intelectualilor şi a burghezilor oprimaţi de regimul comunist.

Ca în toate ţările comuniste, autorităţile scoseseră populaţia pe stradă, cu steaguri şi pancarte. Această practică, de origine sovietică, este de fapt mult mai veche în Rusia decît regimul comunist, deoarece este descrisă deja de un ambasador german în 1517, la Moscova: „Căci acesta este obiceiul lor, de fiecare dată că vin la curte ambasadori extraordinari ai unor prinţi sau regi străini, o mulţime de nobili de boieraşi şi soldaţi sînt convocaţi din toate regiunile vecine (ca să-l întîmpine), tavernele şi prăvăliile din oraş sînt închise, negustorii şi cumpărătorii sînt goniţi de la piaţă, iar locuitorii oraşului se înghesuie din toate părţile. Toate acestea se fac pentru ca străinii, la vederea acestei mulţimi imense, a marelui număr de supuşi, să tragă concluzii favorabile asupra puterii cneazului, pe de o parte, şi, pe de alta, pentru ca numărul acestor ambasade străine să ridice în ochii poporului majestatea cneazului moscovit."

Numai că, pentru prima oară după 1948, românii au venit voluntar să-l salute pe de Gaulle, dovadă cuvintele rostite de un grup de tineri unui miliţian: „N-ai nevoie să ne îmbrînceşti şi nici să ne supraveghezi, tovarăşe miliţian, de data asta am venit de bunăvoie şi noi îl protejăm pe generalul de Gaulle!" Entuziasmul popular este imens şi sincer şi cu atît mai reconfortant sau mai straniu — pentru de Gaulle care află că la Paris se ridică baricade, că la Sorbona flutură steagul negru al anarhiei, că Franţa este paralizată de o grevă generală de o amploare fără precedent.

Dacă poporul face o primire generoasă şi simplă lui de Gaulle, Ceauşescu şi autorităţile comuniste sînt stîngaci, pisălogi, greoi, lipsiţi de tact şi de delicateţe, intimidaţi de prestanţa oaspetelui francez. Conversaţiile la banchete oficiale n-au spontaneitate, comuniştii români nu cunosc

de fel ceea ce englezii numesc „small talk", iar Sanda Stolojan traduce prin perifraza „mică conversaţie de salon". Ambiguitatea, jena reciprocă sînt accentuate de prezenţa interpreţilor francezi Sanda Stolojan şi Mihai Sturdza — ambii persecutaţi de regim, arestaţi (Mihai Sturdza) sau cu soţul în închisoare (Sanda Stolojan), apoi răscumpăraţi de rude din Franţa pe bani grei, de unde vin cu oficiali francezi în vizită la Bucureşti. Aceşti martori ai feţei nocturne a regimului comunist îl deranjează pe Ceauşescu, care preferă conversaţiile intime cu de Gaulle avîndu-l doar pe Maurer ca interpret.

Privirea intelectualei de rasă, a poetei care a trăit în România în anii '50, a pariziencei revenite la Bucureşti după 6 ani, observaţia atentă la nuanţe, mirosuri şi culori, toate acestea dau cărţii Sandei Stolojan un farmec special. Comparaţia între Franţa şi România, prezentă în paginile cărţii, dă vizitei lui de Gaulle o dimensiune nebănuită, pe care nu o găsim în cărţile de istorie şi nici în reportajele jurnaliştilor.

Conversaţiile dintre de Gaulle şi Elena Ceauşescu despre bucătăria românească, sau cele despre ţigani şi Basarabia, la Craiova, cu Elena Petrescu şi Maurice Couve de Murville, sînt adevărate pagini de antologie post-caragialescă, amintind de celebrul „stai cuminte, că te vede madam Carol"!

În schimb, o notă personală de cîteva rînduri rezumă realităţile României mai precis decît un lung articol savant:

„Era ora 22,30; am profitat ca să sar în maşină şi l-am rugat pe şofer să mă conducă la familia mea, în strada Pietăţii. A ezitat o secundă, dar a acceptat: desigur că avea să-şi facă raportul acolo unde trebuia.

Străduţele din cartier erau la fel cum le cunoşteam, părăginite şi pline de farmec, dar nu aveam vreme să mă emoţionez. Şoferul a consimţit să mă aştepte şi am sunat.

Veneam pe nepusă masă, mi-a deschis guvernanta noastră, cu strigăte de bucurie. De la intrare am fost izbită de nu ştiu ce care mi-a strîns inima. Era mirosul de vechituri din casele româneşti în care oamenii erau înghesuiţi de 20 de ani, unii peste alţii. Uitasem acest miros. La fiecare reîntoarcere în România l-am regăsit, pînă şi în vremea din urmă, ca un semn distinctiv al mizeriei oamenilor din Est".

Sau, după o recepţie la ambasada Franţei, Sanda Stolojan se fofilează afară. „Ieşind pe strada Amzei, am întîlnit un prieten scriitor cu o carte sub braţ şi un borcan de iaurt în mînă. Nu se schimbase deloc. Am aflat că urma să se ducă curînd în Anglia şi că se va opri la Paris. La Bucureşti, în cîteva zile, puteai să întîlneşti, de departe sau de aproape, pe toţi prietenii de altă dată... Bucureşti era încă un oraş unde lumea era mică. Era destul să te găseşti la un moment dat pe bulevard sau pe Calea Victoriei, într-una din librăriile din centru sau la cofetăria Nestor, ca să fii sigur că ai să întîlneşti pe unul sau pe altul... În mai 1968, acest Bucureşti mai exista încă. Oamenii care supravieţuiseră teroarei staliniste încercau să-şi regăsească obiceiurile, locurile de întîlnire, un mod de viaţă legat de stilul oraşului. O rază de lumină străbătuse întunericul anilor '50. Prietenii mei, unii ieşiţi din închisoare în 1964-65, credeau că ce era mai rău trecuse şi se pregăteau să trăiască în oraşul lor trecut prin atîtea încercări. În ciuda mizeriei şi a promiscuităţii locative, casele, bisericile, străzile nu erau încă desfigurate sau desfundate. Inima oraşului bătea în continuare. O speranţă plutea în aer, am simţit-o în această lună mai 1968 îndărătul palorii chipurilor şi a dărăpănării faţadelor. În realitate, vechiul Bucureşti, cu edificiile şi spiritul care îl animau, îşi trăia ultimii ani".

Ambiguitatea fundamentală care traversează acest eveniment se regăseşte şi în alt detaliu, în aparenţă minor,

dar plin de tîlc: omul care asigura securitatea generalului de Gaulle în timpul vizitei în România se numea Mihai Caraman şi ocupa, din 1958, oficial funcţia de prim secretar al ambasadei române din Paris, însărcinat cu afacerile economice, apoi aceea de prim-consilier de ambasadă. În realitate, Mihai Caraman era rezidentul Securităţii române şi organizatorul celei mai formidabile reţele de spionaj, formată din refugiaţi români, din francezi şi din funcţionari internaţionali, care a operat vreodată în Franţa, furnizînd, pînă în 1969, un număr enorm de informaţii capitale privind NATO-ul, Franţa şi Occidentul patronilor săi români, dar, în special, KGB-ului sovietic. Descoperit şi obligat să se întoarcă în ţară în 1968, Mihai Caraman este astăzi unul din stîlpii Serviciului Român de Informaţii, braţul drept al lui Virgil Măgureanu, pentru unii observatori adevăratul său şef. Descoperirea acestei reţele de spionaj în 1969 a fost cauza amînării vizitei de răspuns a lui Ceauşescu în Franţa, vizită care a avut loc în 1970, în vremea preşedinţiei lui Georges Pompidou, aşa cum afacerea Matei Haiducu — Virgil Tănase în 1982 a îngheţat relaţiile româno-franceze pînă în 1989.

Dar aceasta este, vorba lui Kipling, altă poveste

MATEI CAZACU
(text transmis la BBC în martie 1991)

„Sanda Stolojan, care a fost interpreta generalului de Gaulle, publică astăzi o carte încântătoare de amintiri din acea memorabilă călătorie. Pe lângă darea de seamă inedită a convorbirii dintre de Gaulle şi Ceauşescu din 14 mai 1968, relatarea cuprinde notaţii adesea pline de umor asupra raporturilor între delegaţia franceză şi personalităţile române. Concluzia este usturătoare: *prestigiul generalului de Gaulle l-a plasat pe Ceauşescu pe orbita internaţională, atribuindu-i dimensiunile unei personalităţi importante printre oamenii de stat din Est. Reputaţia lui Ceauşescu în Occident i-a permis să-şi întărească poziţia în interior.*"

(José-Alain Fralon, în ziarul „Le Monde")

Sanda Stolojan, stabilită la Paris, este nepoata scriitorului Duiliu Zamfirescu. Poetă şi eseistă, de profesiune interpretă internaţională. Traducătoare în franceză a lui Cioran, Noica şi Lucian Blaga.

EDITURA ALBATROS

ISBN 973-24-0297-0

Lei 1500